

Vergaderjaar 2013–2014

29 023

Voorzienings- en leveringszekerheid energie

Nr. 174

VERSLAG VAN EEN VERZAMEL ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 10 september 2014

De vaste commissie voor Economische Zaken heeft op 26 juni 2014 overleg gevoerd met Minister Kamp van Economische Zaken over:

- **de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 10 februari 2014 met de kabinetsreactie op het arrest van het Hof van Justitie van 19 december 2013, zaak C-262/12, Association Vent de Colère (Kamerstuk 29 023, nr. 150);**
- **de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 19 februari 2014 met de beantwoording van de vragen van de commissie over de Energieraad op 4 maart 2014 (Kamerstuk 21 501-33, nr. 466);**
- **de brief van de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu d.d. 21 maart 2014 met de reactie op het verzoek van de vaste commissie voor Infrastructuur en Milieu over uitvoering van de motie-Dik-Faber over het rapporteren over bioenergie die energiebedrijven op de markt brengen (Kamerstuk 32 813, nr. 89);**
- **de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 23 april 2014 met de reactie op de analyse inzake nut en noodzaak van windenergie;**
- **de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 9 mei 2014 met het Derde Nationaal Energie-Efficiëntie Actieplan (Kamerstuk 31 209, nr. 162);**
- **de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 21 mei 2014 met de toegezegde schriftelijke duiding van de veiligheid van kerncentrale Borssele (Kamerstuk 32 645, nr. 59);**
- **de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 20 mei 2014 over de zesde conferentie van de landen aangesloten bij het VN-verdrag over Nucleaire Veiligheid (Kamerstuk 25 422, nr. 108);**
- **de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 11 juni 2014 met het afschrift van het antwoord op de brief van de Stichting LAKA inzake het verbrossingsonderzoek van het reactorvat van de kerncentrale Borssele;**
- **de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 20 mei 2014 met de reactie op de aangenomen moties naar aanleiding**

van het VAO windenergie op land van 24 april 2014 (Kamerstuk 33 612, nr. 44).

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Hamer

De griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Franke

Voorzitter: Leegte
Griffier: Peen

Aanwezig zijn zeven leden der Kamer, te weten: Klever, Leegte, Agnes Mulder, Smaling, Van Tongeren, Van Veldhoven en Jan Vos,

en Minister Kamp van Economische Zaken, die vergezeld is van enkele ambtenaren van zijn ministerie.

Aanvang 14.38 uur.

De **voorzitter**: Welkom bij het verzamel algemeen overleg over Energie. We hebben een waslijst aan energieonderwerpen die nergens anders een plek hadden. Het kan alle kanten op gaan. Een van de onderwerpen die niet per brief op de agenda staan, maar wel aan de orde kan komen, is de mogelijke sluiting van kolencentrales. De Minister is daarop voorbereid, zodat hij antwoord kan geven, mochten daar vragen over komen. Andere onderwerpen zullen we afhameren en later agenderen bij een algemeen overleg, zodat we die ordentelijk kunnen voorbereiden. Mevrouw Klever verlaat ons halverwege dit algemeen overleg, omdat ze een verplichting heeft in de plenaire zaal. Het is een hectische periode. Mevrouw Ouwehand van de Partij voor de Dieren is er niet, want zij heeft verplichtingen elders. Ieder Kamerlid krijgt acht minuten spreektijd en twee interrupties.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik heb een punt van orde. De Minister kan mondeling toelichting geven op het punt van de kolencentrales en dat waardeer ik. Ik neem echter aan dat wij desondanks nog een brief krijgen, zodat we de details kunnen nalezen en dit punt eventueel nader kunnen agenderen.

De **voorzitter**: De Minister had al een brief toegezegd, maar het onderwerp kan nu al aan de orde komen. Die toezegging wordt gestand gedaan.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Dat is fijn.

Mevrouw **Klever** (PVV): Voorzitter. Het is geen geheim dat de PVV geen voorstander is van het energiebeleid van de Minister. Het energiebeleid van de Minister leidt tot onbetaalbare energie. Grote groepen armere Nederlanders kunnen binnenkort hun energierekening niet meer betalen. Een groep kritische wetenschappers heeft uitgerekend dat 16% duurzame energie met de benodigde aanpassingen aan het netwerk al snel 100 miljard euro kost. Onbetaalbaar! Deze conclusie hebben ze in Spanje al getrokken. Daar zijn subsidies voor duurzame energie met terugwerkende kracht teruggedraaid. Investeerders, waaronder pensioenfondsen, blijven achter met de schade. Ook in Italië draait de regering Renzi de subsidiekraan met terugwerkende kracht dicht, aldus the Wall Street Journal van 19 juni jl. Ook in Duitsland zijn er plannen om de productie van decentraal, vaak duurzaam opgewekte energie te belasten, omdat het allemaal te duur wordt, aldus de Duitse pers. Dat zijn goede besluiten, want uit een studie van het Copenhagen Concensus Center, waaraan vier economen verbonden zijn die een Nobelprijs hebben gewonnen, blijkt dat van iedere euro aan subsidie voor duurzame energie € 0,97 verspild is. De PVV betreurt het dan ook ten zeerste dat noch de Minister noch de overige partijen in de Kamer lering durven trekken uit de wijze lessen die eerdergenoemde landen te bieden hebben voor het Nederlandse beleid. Gelukkig trekt de grootste pensioenuitvoerder van Nederland, APG, wel wijze lessen uit wat er in de rest van Europa gebeurt. APG gaat niet grootscheeps investeren in windenergie op zee, aldus de Volkskrant van

13 juni. Ik raad mijn collega's aan om eens met APG te praten, als ze na vandaag nog niet overtuigd zijn van de juistheid van het standpunt van de PVV.

Nederland gaat 3 miljard euro besparen door de aanleg van een elektriciteitsnet op zee, uit te besteden aan TenneT, aldus een recent bericht van de Minister. Kan de Minister de Kamer zowel over de besparingen, als ook over de kosten informeren? Wat kost de aanleg van dat netwerk?

Technologische ontwikkelingen gaan snel. Op een congres voor PV-experts, waarover de krant Trouw bericht, spraken Nederlandse experts de verwachting uit dat zonne-energie rond 2020 circa € 0,07 per kWh kost. In 2030 kost dit tussen € 0,04 en € 0,05 per kWh. Momenteel kost zonne-energie nog rond de € 0,20 per kWh. Het is een fantastisch voorbeeld van de kracht van innovatie dat de vraag oproept waarom we tientallen miljarden euro's willen investeren in wind op zee, als we over een paar jaar hetzelfde effect kunnen bereiken tegen een fractie van de kosten. Een goed energiebeleid vraagt van ons om eerst goed na te denken en dan pas te doen. Een goed energiebeleid maakt gebruik van de kansen die innovatie ons biedt en jaagt die innovatie aan. Een goed energiebeleid bestaat niet uit een investering door de Minister van tientallen miljarden euro's in windenergie op zee. De paragraaf windenergie op zee uit het energieakkoord blijkt steeds meer het werk te zijn van prutsers die zich hebben laten inspireren door achterhaalde richtlijnen uit Brussel. Wat de PVV betreft is er voor prutswerk geen plaats in het Nederlandse energiebeleid.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Voorzitter. Vandaag staat de eerste voortgangsrapportage van de heer Nijpels en zijn club over het energieakkoord niet op de agenda. Toch dank voor de ontvangst hiervan en voor de appreciatie van de Minister. Het is natuurlijk prachtig dat wij voor zo'n lange periode afspraken hebben kunnen maken, waarmee we investeringszekerheid kunnen bieden aan bedrijven en consumenten. Hierdoor kunnen producten op een bepaalde schaalgrootte in de markt worden gezet, waardoor de kostprijs van die producten daalt, bijvoorbeeld bij zonnepanelen, zoals mijn collega van de PVV-fractie terecht opmerkte. Iedereen kan straks gebruikmaken van duurzame groene energie. Dat vinden wij een veel beter idee dan gebruik te maken van vervuilende kolencentrales en kernenergie.

We zijn tevreden over het besluit van het kabinet om TenneT aan te wijzen als netbeheerder op zee. Dit besluit zat er al een tijdje aan te komen. Het staatsbedrijf TenneT sluit de windmolenparken aan op het vasteland. Dit is veel efficiënter dan dat elk park apart wordt aangesloten door de eigenaar. In het energieakkoord is afgesproken dat de huidige vergunninghouders voor wind op zee een kans krijgen bij de tenderronde. In het energieakkoord staat: «Meedoen van windparken met bestaande vergunningen aan de tenderprocedures (...)». De Minister heeft gemeld dat dit niet langer mogelijk is. Heb ik dat terecht geconstateerd? Er is wat ophef ontstaan bij bedrijven die bestaande vergunningen hebben.

Wij kijken uit naar de creativiteit die de Minister ongetwijfeld zal tonen op het punt van de kolencentrales en naar de toelichting die hij kan geven. Ten aanzien van het Energie-Efficiency Plan (EEP) wordt gesteld dat veel bedrijven het geld incasseren, in totaal 78 miljoen euro, maar dat slechts een zeer beperkt deel hiervan de afgesproken energiebesparingen realiseert. Ik krijg graag een appreciatie van de Minister op dit punt. Ik ben benieuwd welke actie hij in gedachten heeft. Het kan niet zo zijn dat we de centjes uitdelen, maar dat de andere kant van de afspraken niet nagekomen wordt.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Wat is de appreciatie van de heer Vos hiervan? Hij zei het eigenlijk al in het laatste zinnetje: het kan toch niet zo

zijn dat ze wel de voordelen krijgen, maar niet de investeringen doen. Welke conclusie verbindt de heer Vos aan zijn appreciatie?

De heer **Jan Vos** (PvdA): Als ik het me goed herinner, stond er in de stukken dat ongeveer twee derde van de bedrijven de afspraken nog niet was nagekomen. Dat leidt bij mij tot een opgetrokken wenkbrauw en de vraag aan de Minister om een reactie. Ik ben zeer benieuwd naar die reactie.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Is de heer Vos voornemens om er iets steviger maatregelen tegenover te zetten in het hypothetische geval dat zijn opgetrokken wenkbrauw alleen onvoldoende is om iedereen tot actie te manen? Een motie bijvoorbeeld? Is hij daartoe bereid of blijft het bij een opgetrokken wenkbrauw?

De **voorzitter**: Met enige schroom vanwege het uitlokken van VAO's geef ik de heer Vos het woord.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Het is vaker gebeurd dat Kamerleden mij halverwege mijn eerste termijn vragen om moties in te dienen. Het is goed dat we eerst iets constateren. Vervolgens stellen we in onze controlerende functie een vraag aan het kabinet in de trant van wat denkt u dat u gaat doen. We wachten het antwoord af. Eventueel wisselen we er in de tweede termijn nog eens van gedachten over. We plaatsen een interruptie, misschien zelfs twee in dit debat. Vervolgens besluiten we om een motie in te dienen. Ik zeg dat ik een opgetrokken wenkbrauw heb en ik denk dat mevrouw Van Veldhoven mij heel goed heeft begrepen.

De **voorzitter**: U vervolgt uw betoog, u bent halverwege.

De heer **Jan Vos** (PvdA): U bedoelt dat de tijd die u mij hebt gegeven halverwege is. In het energieakkoord is afgesproken dat we samen met de industrie lobbyen in Brussel om het Emissions Trading System (ETS) goed te laten werken. Volgens een aantal bedrijven moeten we CO₂ goed belasten om ETS te laten werken. Onder andere de CEO van Shell Nederland, Dick Benschop, roept dit altijd. Wat gebeurt er daadwerkelijk? Kan de Minister dat uitleggen? Spannen die bedrijven zich er daadwerkelijk voor in? Wij zijn ook benieuwd naar de situatie van het Rotterdam Opslag en Afvang Demonstratieproject (ROAD), CO₂-opslag. Hoe staat het met de warmte-krachtkoppelingen (wkk's)? In het verleden is meerdere malen ter sprake gekomen dat die installaties er slecht voorstaan. Hoe ontwikkelen die zich op dit moment en dan met name in de tuinbouw? In de stroombrief is een heel goede visie van het kabinet neergelegd. Het is goed dat een aantal verouderde wetten wordt gekoppeld en dat goed wordt ingezien dat we fors moeten investeren in onze netten om ze op de toekomst voor te bereiden. Is het bedrag van 70 miljard gebaseerd op wat er volgens het kabinet tot 2050 moet worden geïnvesteerd of wordt er goed rekening gehouden met de agenda voor de komende decennia?

De **voorzitter**: Wij hebben deze brief op de agenda van het algemeen overleg van volgende week staan. We hebben ervoor gekozen om dat onderwerp niet vandaag te behandelen. Mijn voorkeur heeft het om het in het algemeen overleg van volgende week te behandelen, omdat de Minister de stroombrief niet heeft voorbereid.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Mijn excuus, ik had begrepen dat de stroombrief ook bij dit algemeen overleg betrokken kon worden. Dan sla ik deze opmerking over.

De Minister wil buitenlandse projecten in aanmerking laten komen voor subsidie uit de regeling Stimulering Duurzame Energie (SDE-plus). Dat vindt mijn fractie niet zo'n goed plan. Het kan misschien efficiënt lijken, maar op dit moment is werkgelegenheid een belangrijke politieke uitdaging. Er zijn ruim 600.000 mensen werkloos. In het energieakkoord is uitgerekend dat we 15.000 banen kunnen realiseren. De SDE-plus moet in Nederland worden besteed, zodat we Nederlandse werknemers kunnen helpen om aan de slag te komen. Wij vinden het geen goed idee dat dit geld mogelijk naar het buitenland gaat.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Bij het algemeen overleg over de energieleveringszekerheid in Europa heb ik de Minister deze vraag gesteld. Hij heeft toegezegd dat er in ieder geval in 2015 geen geld naar het buitenland gaat. Mogelijkerwijs heeft de heer Vos dat gemist.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Het energieakkoord loopt tien jaar. In 2015 is de werkgelegenheid in ieder geval nog niet op het gewenste peil. Ik sta op het standpunt dat er geen SDE-plusgeld in het buitenland besteed moet worden. Als we dat standpunt delen, is dat mooi. Er zijn berichten geweest dat de toezichthouder van de kerncentrale in Borssele niet alle benodigde informatie had om de kerncentrale adequaat te kunnen beoordelen en dat de kerncentrale desondanks in gebruik is genomen. Ik schat in dat mijn collega van GroenLinks er nog op ingaat. Graag krijg ik een toelichting van de Minister. Ik kom op de planning van wind op zee. Gegeven het traject dat de Minister in het algemeen overleg over wind van 24 april heeft geschetst, stelt een aantal partijen dat de eerste molens niet in 2019 draaiend kunnen zijn. Kan de Minister mij garanderen dat de eerste molens in 2019 draaien conform het energieakkoord? We lijken nu een wat andere timing te hebben.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Hoe kijkt de heer Vos aan tegen de vrijval bij de SDE-plus? Hoe moet die aangewend worden? Wij delen dat het beschikbare geld zo goed mogelijk moet worden ingezet om zo veel en zo snel mogelijk schone energie te realiseren.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Het is een interessante kwestie. Ik hoor graag hoe het kabinet een en ander vorm denkt te geven. Daarna kunnen we er wellicht op terugkomen.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik begrijp hieruit dat bij de PvdA wellicht ideeën zijn over de manier waarop dat gedaan kan worden, maar dat die nog niet op tafel komen. De suggestie van GroenLinks is om de aanvragen die in behandeling zijn royaler te bekijken, zodat degenen met plannen die op het nippertje afgewezen worden, alsnog aan de slag mogen. Wij willen het ook graag snel.

De **voorzitter**: Voor suggesties hebt u tijd in uw eigen termijn. Ik stel voor dat u een vraag stelt.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Wil de PvdA-fractie de suggestie van GroenLinks misschien overnemen?

De heer **Jan Vos** (PvdA): Dat is een interessante suggestie. Wanneer het snelheid en uitgeven van geld betreft, is de fractie van GroenLinks mij vaak voor. Ik wacht de reactie van de Minister af.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Voorzitter. Gesterkt door een compliment van de Minister en van de PvdA-fractie over de snelheid van GroenLinks, begin ik aan mijn termijn. Ik heb mijn inbreng wat rommelig

voorbereid. Ik zeg misschien dingen die niet in dit debat thuishoren volgens de voorzitter. Die betrek ik dan bij het overleg van volgende week.

De **voorzitter**: Van schaliegas weet u van tevoren dat het niet in dit overleg hoort.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Natuurlijk vraag ik iets over schaliegas. Ik verzin daarvoor de komende minuten nog wel een list. Er is terecht veel beleidsaandacht voor energie. Energie is de basis van onze economie en energie heeft een enorme invloed op ons klimaat, onze leefomgeving, het milieu; in Nederland, maar ook in andere landen. Ik ben blij dat de Minister en ik keer op keer delen dat wij in 2050 een CO₂-neutrale economie willen hebben en dat we onder de 2°C temperatuurstijging willen blijven, liefst nog verder daaronder, en dat dit verankerd is in het regeerakkoord. Ik vraag keer op keer aandacht voor de wijze waarop de huidige plannen zich verhouden tot die doelen. De Minister zegt vaak dat hij het maximale doet, maar GroenLinks vraagt zich af of het maximale voldoende is. Met het klimaat kun je niet onderhandelen. Het is goed dat de NS aangekondigd heeft om alleen nog maar op in Nederland opgewekte schone stroom te gaan rijden. Kan de Minister met Minister Dijsselbloem bezien of alle Nederlandse staatsbedrijven op in Nederland opgewekte schone stroom kunnen draaien?

Ik heb nog een vraag op dit algemene niveau. Van onze energiereuzen, de oude fossiele-energie-opwekkers, komt de een na de ander in financiële problemen. De markt piept en kraakt. De energiecoöperaties klagen of hebben moeite om op de markt te komen. Geeft het energieakkoord de Minister voldoende mogelijkheden om te sturen op de transitie in de markt en op de transitie van het belastingsysteem? Die hangt boven alle deelonderwerpen.

Ik sluit mij aan bij de vraag of de windmolens in 2019 draaien en bij de vraag over de bestaande vergunningen. De Minister heeft er eerder wat over gezegd, maar ik begrijp niet hoe het zich verhoudt tot de inspanningen en investeringen van bedrijven om te komen tot waar ze nu zijn. De wens bestaat om een en ander snel en tijdig te doen. Vervolgens jaagt de VVD-Minister deze bedrijven op extra kosten door allerlei onnodige administratieve lasten. Is er geen soepelere manier om het snel voor elkaar te krijgen?

Hoe denkt Nederland over de carbon bubble? Die betreft fossiele energie die onder de grond zit en die we niet kunnen verbranden, omdat we dan we boven de 2°C klimaatverandering komen. De Minister en ik willen dat niet. Ik weet dat er bij Clingendael een poging wordt gedaan tot onderzoek. Ik breng mijn schaliegasargument in: moeten we niet voller inzetten op energiebesparing? Hier kom ik zo nog gedetailleerder op terug. Moeten we niet alles wat in het energieakkoord staat met stoom en kokend water uitrollen, het liefst nog sneller dan in het energieakkoord geëist wordt?

Ik denk dat de wkk's bij het overleg van volgende week horen.

De SDE-plusregeling in het buitenland is genoemd. Ook mijn fractie vindt het niet alleen vanwege werkgelegenheidsargumenten maar ook vanwege onze morele verantwoordelijkheid onterecht dat wij blijven doorgaan met ons oude fossiele gedrag, terwijl we de transitie in het buitenland laten plaatsvinden.

Hoe zit het met het ETS-verbeterpakket? Van alle kanten wordt ernaar verwezen. ETS moet de grote oplossing zijn. Waarom blijft Nederland zich zo halsstarrig verzetten tegen een energiebesparingsdoel per land? Dat maakt een stuk duidelijker wat ieder land moet behalen en wat een land op enig moment gehaald heeft. Nederland stond vroeger altijd op de lijstjes van landen die de boel vooruit hielpen en de doelstellingen eerlijker wilden verdelen binnen Europa. Waarom heeft Nederland de brief daarover niet getekend?

In het energieakkoord staat een flink stuk over transport. Ik heb gisteren en deze ochtend besteed aan de luchtvaart. Het lijkt alsof een deel van het ministerie bezig is om het energieakkoord te behalen en een ander deel om nieuwe vliegvelden te faciliteren. De groeipercentages die het kabinet verwacht, vliegen je om de oren, maar die verhouden zich op geen enkele manier tot de doelstellingen om in 2050 een energieneutrale economie te hebben en onder de 2°C temperatuurstijging te blijven. Is daar op enigerlei wijze een bredere gedachte over? Hoe kun je de luchtvaart eendeloos laten groeien, terwijl je ook de doelen van het energieakkoord wilt behalen?

Graag krijg ik een reactie van de Minister op het advies van de Nederlandse Investeringsinstelling (NII) over de uitrol van wind op zee.

Wat is de stand van zaken met betrekking tot de subsidies voor CO₂-afvang en -opslag?

Wat is de positie van het kabinet ten opzichte van de EU, die nu iets meer dan 100 miljoen euro uitgeeft aan onderzoek naar schaliegas? Ik heb het nu voor de tweede keer voor elkaar gekregen om schaliegas te noemen. Ik heb verschillende detailvragen die ik in een brief beantwoord wil hebben. Dan kan ik misschien beter uitleggen wat mijn vraag precies is. Op de site van de NAM staan winningscijfers die volgens onze berekening niet overeenkomen met wat de Minister heeft gezegd over de winning aan aardgas in Groningen. Dat is verontrustend. Dat wij in de meerjarenramingen, van zowel Energie Beheer Nederland (EBN) als de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM), de 1,2 miljard die uitgetrokken is voor Groningen niet terugvinden, verrast ons. Graag een reactie van de Minister.

De **voorzitter**: Dit onderwerp staat geagendeerd voor 24 september in het algemeen overleg over gaswinning. Dan stellen we het uitvoerig aan de orde.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Wellicht kan de Minister er een kleine hint over geven, want de mensen in Groningen stellen mij hier vragen over omdat ze er ongerust zijn. Als de gaswinning te hoog is en dat nog drie maanden zo blijft, dan is dat jammer. Ik moet mijn vraag over de lekkage in de gasleidingen helaas tot september uitstellen. Dat is een onnodig lek.

Mijn collega van de PvdA-fractie had de kernenergie al te pakken. Het lijkt erop dat de juiste informatie over het rapporteren van kleine haarscheurtjes niet beschikbaar is. Voor de mensen die dit dossier niet tot in dit detail kennen: in België zijn twee kerncentrales stilgelegd vanwege haarscheurtjes. Er is een debat over de vraag of onze kerncentrale precies hetzelfde is of erop lijkt. In Nederland is 40% van het kernvat onderzocht. Er zijn geen grotere scheuren gevonden. Nu blijkt echter dat de hele kleintjes niet gerapporteerd worden, terwijl ze wel opgemerkt zijn. GroenLinks dringt aan op een 100%-controle van het vat plus het rapporteren van elk scheurtje, klein of groot.

De **voorzitter**: Daarmee bent u ruim over de tijd heen, maar omdat ik u niet gewaarschuwd heb, krijgt u tijd voor een laatste korte, spitsvondige vraag.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Hoe staat het met de ontwikkeling van de businesscase van Pallas?

Hebben we nu op alle plekken waar het zou moeten jodiumpillen opgeslagen?

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Voorzitter. In september bespreken we uitgebreid de aardgasproblematiek en de problemen met de schadeafhandeling. We weten dat er al een aantal maanden veel onrust is. Kan de

Minister, om deze onrust weg te nemen, misschien alvast een tipje van de sluier oplichten van wat hij kan doen?

Er is een fonds geïntroduceerd voor de aardgasbaten. Wij krijgen graag een bevestiging van de Minister dat dit fonds niet gevoed wordt door meer aardgas te winnen. Door prijsverhogingen kan er meer geld in zo'n fonds komen. Dat mag niet het geval zijn als de gaskraan verder opengaat. Dat zou een perverse prikkel zijn en daarop zitten we niet te wachten.

Het moet me van het hart dat wij teleurgesteld zijn, omdat de Minister onze motie om de regie te nemen bij het opzetten van een gedragscode voor het inpassen van windmolens niet heeft uitgevoerd. Daarnaast stellen we vast dat de sectorgedragscode er in december 2013 al had moeten zijn en er nog steeds niet is. Wanneer komt deze? Voor ons is een sectorgedragscode onvoldoende, want deze is niet verplicht en geeft uiteindelijk onvoldoende zekerheid aan inwoners. Vanaf het begin van de planfase moet duidelijk zijn welke rechten en plichten inwoners, projectontwikkelaars en overheden hebben, bijvoorbeeld ten aanzien van communicatie. Ook de opties die inwoners hebben voor compensatie en participatie in windenergieprojecten moeten duidelijk zijn. Wij roepen de Minister met klem op om de motie-Agnes Mulder c.s. uit te voeren. Daarnaast kan de Minister, zoals in het energieakkoord staat, een haakje maken in de wet om voorwaarden te stellen aan het realiseren van windparken. Ik zit sinds 2012 in de Kamer en heb sindsdien aandacht gevraagd voor het draagvlak voor windenergie, onder andere bij de eerste begrotingsbehandeling van vorig jaar. Dat blijft hangen. Ik krijg veel reacties van mensen in het land. Mensen worden er soms moedeloos van en dat gevoel begint mijn fractie te herkennen ten aanzien van het agenderen. Inmiddels hamer ik er twee jaar op. Dat is niet goed voor het draagvlak voor windmolens.

Wat betreft de windenergie op zee zien wij een aantal problemen. We hebben met de Tweede Kamer een bezoek gebracht aan Noordwijk en Zandvoort. De mensen daar hebben heel duidelijk gemaakt dat er weinig draagvlak is voor windenergie binnen de 12 mijlszone. Er is nog geen duidelijkheid over de vraag hoe het precies zit. Dat maakt de mensen daar ongerust. De structuurvisie Windenergie op zee is nog niet vastgesteld door de Kamer. Toch heeft de Minister tijdens het vorige algemeen overleg over windenergie gesteld dat we voor de kust van Zeeland aan de slag gaan, terwijl de Kamer de integrale afweging nog niet kan maken. Hoe moeten we dit zien?

De Minister heeft in zijn definitieve aanwijzing TenneT voor het hoogspanningsnet op zee verantwoordelijk gemaakt. Kunnen de achterliggende stukken bij de geraamde kosten van de uitrol door TenneT openbaar gemaakt worden? Dan kunnen we een integrale afweging maken. Hoe kunnen we in Nederland problemen, zoals op dit moment plaatsvinden met windenergie, voorkomen? We lezen in de Duitse kranten dat TenneT eventueel verantwoordelijk kan worden gehouden voor het niet-werken van een aantal windparken. Wat weet de Minister daarvan? Is dit zo? Wat zijn de gevolgen voor ons en voor TenneT? Wie draait er op voor de schade? Hoe worden de risico's verdeeld? Wordt er goed gekeken naar de internationale ervaringen met wind op zee? Andere landen zijn er al verder mee. Wat kunnen wij van hen leren? Hoe worden de ervaringen van het Verenigd Koninkrijk en Denemarken gebruikt? Hoe risicovol zijn de investeringen op zee? Is het financieel haalbaar? We horen geluiden daarover uit de financiële sector. Krijgen investeerders een vergelijkbaar rendement als in het buitenland? Een en ander bepaalt of we dit soort dingen uiteindelijk kunnen realiseren en wij onze doelen kunnen realiseren. Ook andere fracties hebben gevraagd naar de rol van bestaande vergunningen in de tenders van windenergie. Wij horen graag de overweging van de Minister om de bestaande vergunningen niet mee te laten doen in de tenders.

Via de media hebben wij vernomen dat er een uitweg zou zijn gevonden voor het sluiten van de kolencentrales. Wij krijgen er graag een brief over, zodat we met de Minister in debat kunnen gaan.

De heer Steenbreker geeft aan dat het tracé Doetinchem-Wesel 380kV mogelijk over zijn bedrijf heen gaat. Hij vraagt zich af hoe het precies werkt en of het schadelijk is voor zijn bedrijf. Misschien is de Minister er helemaal uit met deze familie, maar misschien ook niet. Wij vragen er daarom toch even aandacht voor. Graag krijg ik een reactie van de Minister.

Mevrouw **Klever** (PVV): De CDA-fractie betoogt inzicht te willen in de kosten van de aanleg van het netwerk op zee. Dat juich ik toe, want de PVV heeft ook altijd gevraagd om inzicht te krijgen in de totale kosten van het energieakkoord. Ik had gehoopt dat mevrouw Mulder dit ook zou vragen, maar dit is in ieder geval een beginnetje. Spant ze echter niet het paard achter de wagen? Mevrouw Mulder heeft namelijk al ingestemd met het energieakkoord. Had ze niet vooraf moeten vragen wat het energieakkoord kost?

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): We hebben altijd randvoorwaarden aan het energieakkoord gesteld, dat nader uitgewerkt zou worden in de verschillende plannen. Op dat punt zien we ontwikkelingen. Een van de ontwikkelingen is de deal met de kolencentrales, die nog niet helemaal is uitgekristalliseerd. Misschien is dit overigens inmiddels wel gebeurd. We zien problemen op het gebied van decentrale energieopwekking. Over dit soort dingen hebben wij aanvullende vragen. Het lijkt me goed om die vragen te stellen. We hebben via een procedure via de commissie voor Economische Zaken vragen gesteld om zo de kosten integrale door te kunnen rekenen. Mevrouw Klever heeft er bij een regeling van werkzaamheden nog aandacht voor gevraagd. We moeten op basis van de goede cijfers de goede afwegingen maken. We willen allemaal graag onze doelen halen, maar dat moeten we wel op een zo goed mogelijke manier doen.

Mevrouw **Klever** (PVV): Ik ben blij dat de CDA-fractie ook aandacht vraagt voor inzage in de kosten, maar ik blijf erbij dat het de omgekeerde volgorde is. De kosten hadden duidelijk moeten zijn voordat het CDA instemde met het energieakkoord. Als je een auto koopt, vraag je ook niet achteraf wat die kost. Je vraagt vooraf wat de auto kost en vervolgens besluit of je hem koopt. Je zou verwachten dat het bij het energieakkoord ook zo gegaan is.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Wij hebben het energieakkoord gezien als de richting die wij op willen gaan. Het oorspronkelijke doel van het SER-energieakkoord was om te bekijken hoe we de stip op de horizon konden zetten. Die stip is uiteindelijk minder ver gezet dan de Tweede Kamer wilde. Mijn voorgangster, Marieke van der Werf, had er uitgesproken ideeën over. Het knelt op bepaalde gebieden en dan moet je de problemen durven te benoemen. Dat durven wij wel.
Kan de AMvB SDE-plus 2015 tijdig aan de Kamer gestuurd worden?

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Voorzitter. Tot een kleine 200 jaar geleden was alle energie hernieuwbaar. Onze voorouders hadden veel verstand van wind, biomassa en waterkracht. Vandaag staan we voor de uitdaging om terug te keren naar dat principe, maar de uitdaging is groot. Veel meer mensen gebruiken veel meer energie. Door de klimaatverandering moeten we bovendien snel veranderingen doorvoeren. Het energieakkoord is voor D66 dan ook geen einddoel maar een pril begin. Op weg naar volledig duurzame energie kiest D66 voor de volgende richtingwijzers: energie besparen thuis, bij de industrie en bij de overheid,

meer schone energie in grote parken voor de kust, maar ook op je eigen dak en een economie die overschakelt van fossiele naar schone energie. Zo drukken we de kosten en verminderen we onze afhankelijkheid van mensen als Poetins of van dictaturen in het Midden-Oosten. Dat zeg ik niet zomaar, want elk jaar opnieuw importeert de Europese Unie voor 500 miljard aan fossiele brandstoffen. Het is tijd voor ambitie. Vorige week kregen we de eerste voortgangsrapportage over het energieakkoord. De conclusie is dat de fundamenten staan en dat we nu aan de slag moeten. We moeten energie besparen. Veel potentie ligt bij isolatie van woningen, maar nog maar 400 woningeigenaren hebben een beroep gedaan op het fonds van 300 miljoen. Slechts de helft van hen heeft een lening gekregen. Er zijn dus nog maar 200 leningen verstrekt. Is onderzocht hoe dit komt? Wat doet de Minister als dit aantal niet sneller oploopt? Houdt hij ons daarvan op de hoogte?

Subsidie alleen is niet genoeg. In 2020 moet 100 PJ aan energie bespaard zijn in de gebouwde omgeving. Ik maak me er zorgen over of we deze doelstelling gaan halen. Toen dit energieakkoord gepresenteerd werd, was slechts 22 PJ echt hard. Ik neem aan dat de Minister ons vandaag kan vertellen dat er voortgang is geboekt en dat we op een groter aandeel vaststaande maatregelen zitten, zodat we met meer zekerheid kunnen zeggen dat we richting 100 PJ gaan.

Is de Minister bereid om een stok achter de deur te ontwikkelen? Bij wind op land was er een goede incentive voor de provincies om zoekgebieden aan te wijzen. De provincies wisten dat Minister Kamp deze zou komen aanwijzen, als ze het zelf niet deden en niet zelf bepaalden op welke manier ze het beste konden doen. Die geloofwaardige dreiging van ingrijpen, gecombineerd met het geven van ruimte om er zelf uit te komen, blijkt bij wind op land een goede combinatie. Is de Minister bereid om daar ook over na te denken wat betreft die 100 PJ?

Ik heb een suggestie ten aanzien van moderne nieuwbouwwoningen. Die kunnen toch prima zonder gasaansluiting? Koken, verwarmen en douchen kan tegenwoordig prima zonder gas. Een nieuwe woonwijk wordt vaak automatisch aangesloten op het gasnetwerk. Van dit automatische moeten we af. Kan de Minister de mogelijkheden hiervoor in kaart brengen? Kan hij de Kamer hierover informeren, bijvoorbeeld na de zomer?

De industrie moet flink besparen. Bedrijven moeten verplicht investeren in energiebesparing als ze die investering in vijf jaar kunnen terugverdienen. D66 heeft een initiatiefnota ingediend om de regels veel simpeler te maken, zodat het voor de bedrijven makkelijker is, minder geld kost en voor de gemeenten makkelijker is om te handhaven. Ik ben heel blij dat deze nota is overgenomen in het energieakkoord. Hebben de gemeenten voldoende capaciteit om te handhaven? Heeft de Minister afspraken hierover gemaakt met de VNG? Hoe verhoudt dit zich tot het private Energie Prestatie Keuring systeem (EPK)?

Ik heb een vraag in lijn met de vraag van de heer Vos. In 2013 bleek dat 80 van de 110 grote energie-intensieve bedrijven de energiebesparingsafspraken met het Rijk niet nakwamen. Wat vindt de Minister van de uitvoering van die afspraken? Vindt hij ook dat bedrijven die hun afspraak niet nakomen, geen compensatie voor de hogere stroomkosten moeten krijgen? De Minister had dit namelijk als voorwaarde genoemd. Hoe hanteert hij die voorwaarde?

Collega's hebben al aan de orde gesteld dat de voortgangsrapportage duidelijkheid over de kolendeal mist. Het stond wel in de krant, maar de Kamer weet nog van niets. De Minister zei: voor de zomer zijn we eruit. De media zijn duidelijk, want die schrijven: ze zijn eruit. Dan horen wij het ook graag. Is er een deal? Zijn we eruit? Zo ja, hoe ziet de deal eruit?

Ik heb nog eens nagedacht over de kolencentrales en het afschaffen van de kolenbelasting dat daar tegenover staat. De Minister weet dat ik er heel kritisch over ben. Ik vraag me namelijk af of we de burgers door de kolenbelasting permanent af te schaffen niet veel te lang laten betalen

voor kolencentrales die na een paar jaar afbetaald zijn, zelfs al doe je ze eerder uit. De kolenbelasting moet je niet afschaffen, maar opschorten voor de duur van de werking van het energieakkoord. Als de prijs van kolenstroom tegen die tijd niet voldoet aan het principe «de vervuiler betaalt», stellen we de kolenbelasting weer in. Dan hoeven we geen nieuwe wet op te tuigen. Wil de Minister deze optie verkennen? Het past binnen het energieakkoord en het houdt iedereen scherp.

Ik kom op windenergie. Sommige bedrijven hebben al een vergunning voor windparken en hebben kosten gemaakt om die vergunning te verkrijgen. Ze moeten snel aan de slag kunnen en een eerlijke kans op subsidie krijgen. We hebben het eerder hierover gehad, maar naar het oordeel van mijn fractie blijft het wat te vaag. Wil de Minister de eerste SDE-plustender voor wind ook openstellen voor bestaande vergunningen? Dit past binnen het energieakkoord.

Wind op land doet veel met omwonenden. Ik sluit me aan bij de vragen van de CDA-fractie over de gedragscode. De motie daarover is breed ondersteund in de Kamer. Het is onduidelijk of het Rijk en de provincies deze code ook ondertekenen. Graag krijg ik helderheid op dit punt. Ik onderstreep hoeveel belang wij hechten aan die gedragscode. Participatie helpt. Mensen hebben minder last van een windmolen waaraan ze zelf deelnemen.

De pot met geld voor duurzame energie, de SDE-subsidie, raakt niet leeg. Op 5 juni was er 93 miljoen van de 3,5 miljard voor dit jaar toegekend. Waar ligt dit aan? Kunnen we door verruiming van de reikwijdte meer duurzame projecten starten en innovatie stimuleren?

SDE-subsidies voor projecten in het buitenland worden mogelijk in de toekomst toegestaan. Dat is een interessante gedachte van de Minister, want hij zegt daarmee dat we de vruchten van duurzame energie moeten plukken waar ze laag hangen. Hij moet er heel strenge voorwaarden aan stellen. Het kan niet zo zijn dat het op de grote hoop gaat. De subsidieverlening moet gekoppeld worden aan bindende nationale doelstellingen en heel duidelijke voorwaarden. Daarmee voorkomen we dat we problemen krijgen met dubbeltellingen, fraude, etc. Welke stappen zet de Minister? Kunnen we afspreken dat we er dit jaar meer over horen? Wil de Minister volledige transparantie geven over SDE-plus? Wil hij het besluit tijdig naar de Kamer sturen?

Wij horen over ongewenste bijvangst van de Warmtewet: Verenigingen van Eigenaren (vve's) krijgen met hoge administratieve lasten te maken. Dit is de Minister bekend. Is hij bereid dit op te lossen?

Wij horen dat de dialoogtafel vastloopt. Die is bedoeld om de burgers in Groningen comfort te bieden door serieus naar hun problemen te luisteren en snel tot oplossingen te komen. Dat is een heel slecht signaal, juist omdat er al niet zo veel vertrouwen was in de overheid.

De PVV-fractie zegt dat duurzame energie te duur is en de fracties van VVD en GroenLinks debatteren over welke vorm van energie de meeste subsidie krijgt. Er is onder het bewind van Staatssecretaris Mansveld een methodiek ontwikkeld, genaamd True Price. Wellicht is het aardig om via de True Price-methode de kosten van kolengas, wind, zon, biomassa en waterkracht te onderzoeken. Wellicht geeft dat een interessante blik op deze energiediscussie.

De heer **Smaling** (SP): Voorzitter. We hebben een heleboel algemeen overleggen achter elkaar over dit onderwerp. Dit levert wat verwarring op, maar is misschien inherent aan het onderwerp, dat zo ongelooflijk veelzijdig is. Voor mij is dit onderwerp nog vrij nieuw en ik geniet nu al van het feit dat ik dit mag doen. Ik begin zoals mevrouw Klever ook begon. Ik heb de brief over de integrale kosten van het energieakkoord bekeken, die door veel hoogleraren, oud-hoogleraren en trendwatcher is ondertekend. Wellicht dat dit al eerder ter sprake is gekomen, maar zijn die kosten te becijferen? Is het zinvol? Dient het een doel? Als een brief

breed wordt ondertekend, dan zou je zeggen van wel. De Groene Rekenkamer heeft van de week een document afgescheiden en vraagt eigenlijk hetzelfde als ik. Er worden bedragen genoemd die per maand per huishouden op de rekening zouden verschijnen na transitie naar duurzame energievoorziening. Ik heb er niet meteen een mening over, maar het lijkt me wel een legitieme vraag.

Al lezend in krantenartikelen en artikelen in tijdschriften begin je feeling te krijgen met de wijze waarop tegen allerlei aspecten van het energieakkoord wordt aangekeken. Die wisselt heel erg. Duurzaam ontmoet fossiel, centraal ontmoet decentraal, besparing ontmoet verbruiken, vraag ontmoet aanbod en Nederland ontmoet de rest van de wereld. Het Financiële Dagblad heeft wat sombere stukken gepubliceerd over de ellende die RWE en Vattenfall en de Nederlandse dochters te wachten staat: de kolencentrales moeten dicht, de gascentrales staan te nixen en kerncentrale gaat, naar ik hoop, misschien dicht en wordt niet vervangen. Er is te veel aanbod tegen een dalende vraag. Trouw schrijft daarentegen dat officieel zuinig verklaarde auto's meer verbruiken. Daar word je somber van. Van de Stentor word je weer vrolijk, want daarin staat dat VolkerWessels in Holten elke dag één energieneutraal huis bouwt. Van het Binnenlands Bestuur word je ook vrolijk, want daarin staat dat investeren in energiemaatregelen in gemeentelijk vastgoed jaarlijks honderden miljoenen euro's oplevert. In Trouw staat dat het vervullen van vacatures in de windenergiesector een probleem wordt. Moet dat aan het Techniepact worden toegevoegd? Bij de NOS heeft men het over de LIAM F1 Urban Windmolens. Dit zijn heel kleine windmolens, manshoog, die je op je huis kunt zetten en die een extreem hoog rendement hebben. Tot slot stuurt de TU Delft een Hollands energieneutraal rijtjeshuis naar de Solar Decathlon. Wat doet de wetenschap op dit moment? Is de boel in aantocht, maar zien wij het niet? In het energieakkoord staan dingen waarover we het wel hebben maar die nog niet zo in beeld zijn. Zijn die in aantocht? Dat zou voor ons het beeld kunnen veraangemen, of juist niet.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): In zijn optimistische rijtje noemde de heer Smaling dat VolkerWessel elke dag één energieneutraal huis bouwt. Is dit iets om optimistisch of treurig van te worden? Dat zijn 365 huizen per jaar. Hoe lang duurt het dan voordat we werkelijk die stap maken? Het is een lichtpuntje in de grote duisternis, maar het is toch niet iets om echt blij van te worden?

De heer **Smaling** (SP): Mevrouw Van Veldhoven luistert altijd heel scherp en dat ben ik ook van haar gewend. Het is een straat in Holten waar VolkerWessels per dag één huis neerzet. Het betreft dus slechts die ene straat. Stad van de Zon in Heerhugowaard en Nieuwe Kortenoord in Wageningen zijn toch wijken waar je eerder vrolijk dan somber van wordt.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Het was natuurlijk maar een speldenprikje, want natuurlijk is het heel belangrijk dat die initiatieven er zijn. Mijn zorg is dat die initiatieven nog zo kleinschalig zijn. De Minister kan best makkelijk op alle door ons genoemde punten zeggen: doen wij al wat aan. Dat is ook zo. Alles is ooit al eens bedacht en alles is ooit al eens gezegd. Maar doen we er genoeg aan? Daarom sloeg ik aan op de opmerking over één huis per dag.

De heer **Smaling** (SP): Speldenprikjes doen pijn als je ze van mevrouw Van Veldhoven krijgt.

Mijn slotvraag bij deze wat gratuite opsomming is: hoe bewaak je het bouwwerk? Wij zoomen vaak in op een onderdeel van het energievraagstuk, maar hoe houdt je het overzicht over het bouwwerk? Je kunt een kapotte steen uit het bouwwerk halen, die maken en weer terug-

stoppen, maar daarmee ondermijn je op termijn het hele bouwwerk. Hoe kun je het bouwwerk dusdanig monitoren dat je de dingen die goed gaan kunt opschalen en daar vaart mee kunt maken, zonder dat je jezelf de put in praat door dingen die wat minder gaan?

De heer **Jan Vos** (PvdA): De interruptie van D66 aan het adres van de SP eindigde met: het is van alles een klein beetje en alles is al een keer gedaan. Zo is het natuurlijk niet. Er is een energieakkoord afgesloten en dit kabinet investeert heel veel geld om Nederland van 4% naar 16% duurzame energie te helpen. Dat is iets anders dan de afgelopen tien jaar is gebeurd. De heer Smaling noemt veel berichten uit de krant en vraagt zich af wat het framework is. Heeft de heer Smaling het energieakkoord gelezen? Wat is de appreciatie van de SP-fractie van het energieakkoord en van de visie van het kabinet op duurzame energie?

De heer **Smaling** (SP): De relatie tot mijn opsomming ontgaat mij een beetje. Als ik het energieakkoord niet gelezen had en hier wel zou zitten, dan zou ik mezelf aardig in de nesten werken. Daarvan kan ik de heer Vos wel verzekeren. Het zijn tien pijlers en ik benut het reces om met mijn nieuwe medewerker, die volgende week komt, vanuit onze optiek constructief naar het energieakkoord te kijken. De insteek is om de Minister op een positieve manier te steunen wat betreft het energieakkoord. Zo kijken wij ertegenaan. Wat in onze optiek kansrijk is, steunen wij. De dingen die wij niet kansrijk vinden, proberen wij uit zijn hoofd te praten.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Als ik het goed begrijp, steunt de heer Smaling grosso modo het ingezette kabinetsbeleid?

De heer **Smaling** (SP): Het mag van ons wel wat ruiger, maar er zitten natuurlijk allerlei kanten aan. We zijn bezig met iets waarvan iedereen wel inziet dat het nodig is. De fracties verschillen van mening over het tempo waarmee een en ander moet gebeuren. Het is dapper hoe de Minister het aanvielt. Als wij dingen kunnen bespoedigen, dan zullen wij dat proberen. Ik wil deze debatten zeker vanuit een positieve optiek voeren.

Mevrouw **Klever** (PVV): Bij de Partij van de Arbeid heb ik het een beetje opgegeven, maar de Socialistische Partij staat erom bekend op te komen voor de lage inkomens, voor de arbeidersklasse. De heer Smaling haalt zelf de berekeningen van de Groene Rekenkamer en van de wetenschappers aan. Zij hebben berekend dat gezinnen zo'n € 1.000 per jaar extra kwijt zijn dankzij dit energieakkoord, terwijl de elite die zich zonnepanelen op het dak kan veroorloven en de boeren die windmolens op het land kunnen zetten, profiteren van gratis stroom. Wat vindt de heer Smaling daarvan?

De heer **Smaling** (SP): Daarom verheug ik me zo op het reces, want dan kijken we intern naar al deze dingen en dan kunnen we wat SP-kleur op het gezicht geven wat het energieakkoord betreft. Uiteraard willen wij ook niet dat mensen die al nauwelijks de huur kunnen betalen, ook nog eens met een hogere energierekening worden geconfronteerd. Dat lijkt me evident. Mevrouw Klever moet enig geduld betrachten en dan zal zij waarschijnlijk glimmen van blijdschap over hoe de SP de komende tijd het energieakkoord zal appreciëren.

De **voorzitter**: Mevrouw Klever heeft dat geduld niet, want zij heeft een vervolgvraag.

Mevrouw **Klever** (PVV): Als de heer Smaling zich tijdens het reces verdiept in het energieakkoord, is het handig als we voor het reces een

integrale berekening van het energieakkoord krijgen. Steunt de SP-fractie mijn verzoek aan de Minister?

De heer **Smaling** (SP): Jazeker, want zo ben ik mijn termijn ook begonnen. Ik haakte in op de manier waarop mevrouw Klever haar bijdrage begon. Ik hoor graag van de Minister hoe reëel het is om dit op korte termijn voor elkaar te krijgen. Ik wil het wel graag, want ik heb niet zo'n beeld bij het totaalplaatje in termen van kosten. EBN heeft gevraagd om 0,5 miljard per jaar te investeren in de noordelijke Noordzee. Wat vindt de Minister daarvan? Dit is een vraag over fossiele brandstof.

Wat kan de Nederlandse Investeringsinstelling bijdragen? Er stond een groot stuk in de krant en de Minister werd heel enthousiast geciteerd. Hoe verleidt de Minister pensioenfondsen? Mevrouw Klever kwam daar ook al mee. ABP en APG willen niet in het Gemini Windpark stappen. Dat vind ik erg jammer. Komt dat door een gebrek aan overtuigingskracht? Of is het wijsheid van de pensioenfondsen? Bij de pensioenfondsen valt natuurlijk veel te halen. Ik wil niet meemaken dat de zangeres van Mouth & MacNeal straks «terug naar de kust» zit te zingen voor de windmolens op zee. Die dingen moeten draaien en ons van duurzame stroom voorzien.

Ik kom op wind op land. Ik heb het vorige debat teruggelezen. Dat was de zwanenzang van Paulus Jansen. Ik heb ook de moties van toen gelezen. Ik sluit me aan bij wat mevrouw Mulder en mevrouw Van Veldhoven hierover zeggen. Het is blijkaar al over de vorm van de gedragscode gegaan, maar het is zó belangrijk dat het draagvlak in orde is. De weerstand kun je kantelen naar een gevoel van «het is iets van ons». Daarbij heb je landschapsarchitecten nodig, rondetafelgesprekken en misschien ook vruchtgebruik, maar dat gaat iets verder dan de vrijblijvende afspraak met degene die de windmolen in beheer heeft. Het betreft termen als «rijkscoördinatieregelingen», «doorzettingsmacht» en «rijksinpassingsplannen». Veel van die parken zijn bij de Raad van State terechtgekomen. De Minister moet dat kantelen. De motie-Albert de Vries/Paulus Jansen wil hij niet uitvoeren, maar als je planschade vooraf kan inschatten en op basis daarvan een stap kunt zetten richting vruchtgebruik, dan kantenel je de publieke opinie en kun je een grote stap zetten. Tot slot kom ik op het Derde Nationaal Energie-Efficiëntie Actieplan. Dat is een beetje saaie tekst, waarschijnlijk doordat het aan het format van Europa moet voldoen. Het is wel interessant, met name daar waar zaken worden vergeleken. Kan dat wat kwantitatiever? Bij effectiviteit staat bijvoorbeeld of het effectief is, maar ik kan niet goed zien op basis waarvan het dan effectief wordt gevonden. Je zou zaken wat interessanter kunnen vergelijken. Je kunt bijvoorbeeld per sector vergelijken, verkeer, industrie of landbouw, of per beleidsprikkel, de subsidie naast een belastingprikkel of een convenant. Alhoewel, de VNG heeft weleens gezegd dat de weg naar de hel is geplaveid met convenanten. Je kunt het ook ruimtelijk bekijken. Zo heeft het Havenbedrijf ons een brief gestuurd over biobrandstoffen. Als je een cluster van bedrijven hebt, bijvoorbeeld rioolwaterzuiveringsinstallaties, die samen meer bereiken dan afzonderlijk, dan is het heel zinnig om hiernaar te kijken. Het Havenbedrijf is slechts een voorbeeld, maar je kunt binnen de constellatie van Regionale Uitvoeringsdiensten (RUD's) bekijken of daar winst valt te halen.

Pallas valt een beetje buiten de orde, maar wanneer kunnen wij debatteren over het noodkrediet versus de optie van de cyclotrons?

Ik ben benieuwd hoe de Minister zich ontwikkelt, want het domein energie en het domein economie staan hier en daar toch wat op gespannen voet. Sommige collega's hebben al wat gezegd over luchtvaartgroei. De economiebehoefte is terug naar hoe het was voor de crisis, maar we moeten naar een ander soort economie: een economie die uit kwaliteit en duurzaamheid bestaat en niet naar een economie die slechts op mobiliteit is geënt. Ik ben bang dat het de Minister in een identiteitscrisis kan

brengen, misschien kan hij dat combineren met het opzeggen van zijn lidmaatschap van de VVD, maar dat zullen we nog wel zien.

Voorzitter: Van Veldhoven

De heer **Leegte** (VVD): Voorzitter. Als ik met mijn kinderen in de auto rijd, dan stellen wij ons vaak «waarom»-vragen. Waarom heeft de regenboog verschillende kleuren? Waarom zijn er altijd twee regenbogen? Waarom is de lucht blauw en zijn de wolken wit, maar is 's avonds als de zon ondergaat de lucht rood? Het leukste van exacte wetenschap is dat je het allemaal kunt narekenen. Er liggen wetmatigheden aan ten grondslag. Feiten zijn niet te negeren. Ook de energiediscussie is een exacte discussie. Elektronen zijn over de hele wereld hetzelfde, het enige verschil zit in de prijs waarvoor zij gemaakt zijn. Goedkope elektronen, goedkope stroom, geeft een concurrentievoordeel. Dure stroom geeft een nadeel. Een van de belangrijkste redenen waarom Nederland in de Gouden Eeuw een wereldmacht werd, was de beschikbaarheid van goedkope energie in de vorm van turf. Daardoor hoefden minder mensen hout te sprokkelen en waren er meer mensen en denkkracht over voor de wetenschap en de industrie. Ik vertel dit, omdat aan deze wetmatigheid nog niets is veranderd. Daarom is het ook een exacte discussie. Landen met goedkope energie, zoals de Verenigde Staten, laten economische groei zien, landen met dure energie, zoals in Europa, laten kwakkelende economieën zien. Het energiedebat moet dan ook gaan over de drieslag: schoon, betrouwbaar en betaalbaar. In Europa zien we iets raars. Koploperlanden op het gebied van hernieuwbare energie, dat is althans hoe wij die landen noemen, Duitsland en Denemarken, hebben een stijgende CO₂-uitstoot. Als we het aantal verstoringen in het energienet bekijken, dan zien we het aantal en de zwaarte toenemen. De Transmission System Operators (TSO's) moeten steeds vaker ingrijpen. Bovendien stijgt de prijs daar erg.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Zou de heer Leegte liever bij een energiebedrijf werken dan zich in de politieke arena te begeven?

De heer **Leegte** (VVD): Nee.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Waarom niet? Het leveren van energie tegen de laagste prijs is de kerntaak van een energiebedrijf. In de politiek maken wij een maatschappelijke afweging in een heel ingewikkeld debat, waarbij het gaat om het bieden van energieleveringszekerheid aan onze burgers. Mevrouw Van Veldhoven zei het al. We moeten rekening houden met geopolitieke belangen, met Poetin in Rusland, en we moeten ervoor zorgen dat ons klimaat een beetje fatsoenlijk blijft. Dit is een heel andere opgave dan het zo goedkoop mogelijk produceren van energie. Dat is wat een bedrijf doet. Wellicht dat de heer Leegte een carrièreswitch moet overwegen.

De heer **Leegte** (VVD): Als de heer Vos deze gedachte afmaakt en consequent is in zijn redeneren, zijn we het helemaal eens. De VVD zegt altijd dat de overheid moet sturen op doelstellingen – één doelstelling is minder CO₂ – en vervolgens de technieke keuzes moet overlaten aan de mensen die er verstand van hebben. Overheid, maak een keuze, kies een doelstelling waarop je stuurt en geef vervolgens bedrijven de mogelijkheid om te kiezen wat de beste techniek is. Of je CO₂ wilt besparen met kerncentrales, windmolens of zonnecentrales, dat is mij om het even. Het gaat mis als politici die keuze maken. Dat zie ik te vaak gebeuren. Ik uit deze zorg in vele debatten. Politici moeten niet bepalen dat we windmolens of zonnepanelen moeten hebben. Nee, het zou beter zijn als de heer Vos zijn eigen redenering volgt.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): De heer Leegte beroept zich vaak op zijn opleiding in de exacte vakken. De heer Leegte weet ongetwijfeld dat het uitmaakt in welk jaar je begint te kijken of iets gedaald of gestegen is. Voor de CO₂-uitstoot nemen we altijd 1990 als peiljaar. De heer Leegte weet net zo goed als ik dat dan in Duitsland de CO₂-uitstoot met 25% is gedaald. Kijk je naar een handig gemikt jaartal dat minder lang geleden is, zoals de heer Leegte doet, dan is er inderdaad sprake van een toename. Het is misschien geen exact vak, maar de economische crisis heeft een enorme invloed op de CO₂-uitstoot. Die is gedaald toen er minder economische activiteit was. Dat was in alle landen het geval. De economie trekt daarna weer aan. Als je kijkt over een langere periode, en dat moet je ook doen bij dit type effecten, dan zie je in Duitsland een afname met 25%. Graag krijg ik een bevestiging van de heer Leegte hiervan. Misschien kunnen we deze discussie dan voorgoed begraven, want hij komt elke keer terug.

De heer **Leegte** (VVD): Mevrouw Van Tongeren heeft helemaal gelijk. Je moet kijken naar langere termijnen. Vervolgens moet je bekijken wat die trend verklaart. Duitsland heeft ooit ingezet op kerncentrales, goedkope energie zonder CO₂-uitstoot, maar men heeft dat beleid een tijdje geleden verlaten. De Duitsers zijn nu dorpen aan het ontruimen en verplaatsen, omdat ze bruinkool moeten winnen voor de betaalbare energie. Je ziet aan het einde van de periode een stijging van de CO₂-uitstoot, een stijging van zo'n 2% ten opzichte van het jaar daarvoor. Dat is precies de zorg van de VVD. Als Duitsland teruggaat naar het beleid van voor de Energiewende, zoals het zo mooi heet, daalt de energie-uitstoot vast ook weer.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik ben blij dat de heer Leegte bevestigt dat tussen 1990 en nu de CO₂-uitstoot met 25% is gedaald. Hij verklaart de laatste trend uit het afnemen van de kernenergie. Hoe verklaart hij dan de periode tussen 1995 en 2005? In die periode is immers ook een daling te zien.

De heer **Leegte** (VVD): Ik heb dat net verklaard. Dat kwam door de inzet van de kerncentrales. Kerncentrales geven de minste energie-uitstoot van de verschillende energiecentrales. De verklaring is dus niet zo ingewikkeld.

Nu we het toch over Duitsland hebben: acht jaar geleden betaalde een Duits gezin zo'n € 0,07 per kWh voor zijn stroom. Nu betaalt dat gezin iets minder dan € 0,05 per kWh. Je zou zeggen: hoera. Bovenop die € 0,05 betaalt het gezin echter € 0,10 Einspeiseanlage. Dat is dus een verdubbeling van de prijs. De consument voelt dat in zijn portemonnee. Mooier kan ik het niet maken. Als je kijkt naar de Energiewende, dan blijkt energie viezer, duurder en onbetrouwbaarder geworden te zijn. Het huidige energiebeleid is dan ook failliet. Niet voor niets zeggen Diederik Samsom en de VVD dat we moeten stoppen met 28 energiebeleidjes. Niet voor niets zegt Europa dit ook. Kijk eens als een Chinees naar Europa. Je ziet Duitsland stoppen met kerncentrales, terwijl Finland en Engeland ze gaan bouwen. Je ziet Nederland versneld windmolens bouwen, terwijl Duitsland en Spanje die activiteiten juist terugschroeven. Frankrijk wil geen schaliegas, terwijl Polen alles probeert te doen om het te vinden. Nederland wil geen kolen, terwijl Duitsland dorpen moet ontruimen om aan de bruinkoolvraag te kunnen voldoen. Door al deze goedbedoelde, maar totaal verschillende inspanningen werken we in Europa langs elkaar heen. Het resultaat is veel verspilde kosten en weinig resultaat. Samenwerken in Europa is het enig juiste wat we kunnen doen. In die zin is het goed dat bij de SDE-plusregeling gekeken wordt naar mogelijkheden om in het buitenland beter te kunnen samenwerken. Iedereen heeft de mond vol van de schaliegasrevolutie. Nu heb ik het woord ook genoemd. Het is waar dat het enorm is wat daarbij gebeurt. De

stille revolutie, waar niemand het over heeft, is die van de onconventionele olie. Canada en de VS zijn de grootste exporteurs geworden van olie. Het productieverlies in het Midden-Oosten door alle conflicten heeft niet tot een stijging van de olieprijs geleid, omdat de VS steeds meer kunnen produceren. Ook de crisis in Oekraïne en ISIS in Irak hebben niet geleid tot een spectaculaire stijging van de olieprijs. Dat moet te denken geven over de enorme voorraden olie die beschikbaar zijn. De grote haast die wij elkaar aanpraten, leidt tot ongelukken. Wij doen alsof we het schip op volle zee moeten verbouwen, maar het is beter om naar de haven te gaan om daar rustig het schip te verbeteren. Mensen zijn niet gek. Ze zien steeds meer windmolens en winden zich erover op. Zij zien een stijgende energierekening en lezen dagelijks in de krant dat de CO₂-uitstoot in de wereld blijft stijgen. Ze lezen dat er steeds meer gas en olie wordt gevonden. Ze lezen over wat Greenpeace goed vindt voor de wereld, terwijl bestuurders van Greenpeace zelf, net als de bankiers die ze zo verderfelijk vinden, speculeren met derivaten en bovendien met het vliegtuig naar het werk gaan. Niet met de trein of de fiets, maar met het vliegtuig. Hoe erg kan het allemaal zijn als je als argeloze krantenlezer deze feiten ziet? Deze feiten kunnen wij niet negeren, want negeren van dat wat is, is net zo zinvol als een kat leren blaffen. De kans bestaat dat wij straks het kind met het badwater weggooien en daarmee de kans op een gezonde, duurzame en innovatieve economie mislopen, terwijl we ons juist daarop moeten richten.

Ik heb een aantal vragen. De Minister schrijft in zijn brief over nut en noodzaak van windmolens. Hij schrijft dat windmolens belangrijk zijn bij het reduceren van de CO₂-uitstoot, terwijl in Denemarken en Duitsland juist een groeiende CO₂-uitstoot wordt gezien. Waarom dragen meer windmolens in Nederland wel bij aan een lagere CO₂-uitstoot? Uit het parlementaire onderzoek naar kosteneffectiviteit van het energiebeleid kon ik er geen bewijs voor vinden. De conclusie was dat het energiebeleid de duurste vorm van klimaatbeleid is en dat het bovendien onduidelijk is of het werkt. Misschien hebben wij iets over het hoofd gezien. Kan de Minister hierop reageren?

We hebben bovendien in Europa een afspraak gemaakt over het reduceren van CO₂ waarbij ETS het middel is. Als Nederland extra CO₂ bespaart, wordt deze besparing dankbaar gebruikt door Duitsland, Denemarken of Polen en leidt het dus niet tot CO₂-reductie voor de EU als geheel.

TenneT wordt gevraagd om de regierol voor de bouw van het net op zee op zich te nemen. Dat is iets anders dan dat de kosten daarvan gesocialiseerd worden. Het is niet wenselijk dat het net wordt uitgebreid naar zee. Bovendien bestaat de kans dat met het wegnemen van de kosten voor aansluiting de kostenreductie van 40%, zoals is afgesproken in het energieakkoord, op een administratieve wijze gehaald wordt. Dat is toch niet de bedoeling? Ik wil van de Minister horen dat de kosten van het net niet gesocialiseerd worden, maar integraal onderdeel uitmaken van de parken op zee. Bovendien is TenneT 100% eigendom van de Nederlandse staat. TenneT heeft nu al een kapitaalbehoefte om de eigenvermogenspositie te versterken. Dat geld moet de Nederlandse staat lenen om op die balans te storten. Wat heeft het aanwijzen van TenneT als regievoerder voor gevolgen voor de kapitaalbehoefte van TenneT? Wat zijn de gevolgen voor de dividenduitkeringen van TenneT voor de rijksoverheid? Als we miljarden betalen aan subsidie voor windmolens op zee, lopen we dan ook nog de dividendinkomsten van TenneT mis en krijgen we bovendien een hogere rente op de staatsschuld? Kan de Minister iets vertellen over zijn overleg hierover met de aandeelhouder van TenneT, de heer Dijsselbloem?

In antwoord op de schriftelijke vragen over de Energieraad van 4 maart schrijft de Minister dat de partijen binnen het energieakkoord zich inzetten voor een gemeenschappelijke lobby in Brussel om per 2020 een

ETS-verbeteringsplan te implementeren. Welke SER-partijen zetten zich in? In hoeverre doet Nederland mee aan deze lobby? De Minister noemt verder zijn eigen ideeën bij het ETS: het aanscherpen van het ETS-plafond enerzijds en het waarborgen van de concurrentiepositie van internationaal concurrerende bedrijven op basis van de best-performancecriteria anderzijds. Daarbij kan volgens hem een stabiliteitsreserve worden ingebouwd. Waar zet de Minister concreet op in Brussel? Zijn er andere landen met ideeën vergelijkbaar met die van Nederland? Zo ja, welke landen zijn dat?

De eRisk Group heeft een interessant onderzoek gedaan naar de Noordwest-Europese energiemarkt. Zelfs met het meest agressieve scenario voor het uitrollen van vernieuwbare energie blijft de CO₂-uitstoot een belangrijk aandachtspunt. Die daalt namelijk niet. Voor het organiseren van de back-upcapaciteit, voor als het niet waait en de zon niet schijnt, moeten tientallen miljarden geïnvesteerd worden. Bovendien moeten miljarden geïnvesteerd worden in het netwerk. Het is een waarschuwing dat we in Europa zo snel mogelijk moeten samenwerken. We moeten durven kiezen voor waarop wij moeten sturen. Wat de VVD betreft is dat een duidelijke, scherpe doelstelling voor de CO₂-reductie. Alleen dan zullen wij betaalbare alternatieven vinden voor olie, kolen en gas. Alleen dan zal innovatie ontstaan en zullen de kosten dalen. Alleen met een duidelijk beleid op CO₂-reductie kunnen wij stoppen met het subsidiebeleid.

Voorzitter: Leegte

De **voorzitter**: Ik sta twee interrupties per fractie toe in de eerste termijn van de Minister.

Minister **Kamp**: Voorzitter. Mevrouw Klever heeft ons verblijd met de mededeling dat duurzame energie onzin is. Dat is een geheel nieuw gezichtspunt.

Mevrouw **Klever** (PVV): Ik heb niet gezegd dat duurzame energie onzin is. Ik heb gezegd dat duurzame energie te duur is.

Minister **Kamp**: Mevrouw Klever heeft gezegd dat duurzame energie te duur is. Zij gaf daarbij ook aan dat het volgens haar ongeveer € 1.000 per gezin per jaar kost. Laten we vaststellen hoe het zit met de kosten.

Mevrouw **Klever** (PVV): Ik heb weer een correctie. Het gaat er niet om hoeveel ik denk dat het gaat kosten. Een grote groep wetenschappers heeft dat uitgerekend en naar de Minister gestuurd.

Minister **Kamp**: Het is gelukt om mevrouw Klever binnen tien seconden haar beide interrupties te laten plegen. De kosten voor duurzame energie worden met de SDE-plusopslag doorberekend aan de afnemers. Afnemers zijn bedrijven en particulieren. Voor particulieren bedragen de kosten in 2014 € 19, dus geen € 1.000. Over een paar jaar, in 2016, is dat € 45 en op de langere termijn loopt het op tot € 237 in 2023. Dat is het maximum. In 2030 zakken de kosten weer terug naar € 148 per jaar. Dit zijn de recente cijfers, die ik al eerder met de Kamer heb gedeeld.

Mevrouw Klever vroeg wat de kosten zijn voor de aanleg van het netwerk op zee. Ze zegt dat het mooi is dat ik 3 miljard minder uitgeef, maar dat ze zich afvraagt wat ik er dan wel aan uitgeef. Oorspronkelijk hadden we windmolenparken, waarbij we kosten moesten maken voor het windmolenpark en voor de verbinding met het land. De parken hoeven niet ieder apart een eigen verbindingen met het land te maken, want er komt een netwerk dat beheerd wordt door dezelfde instelling die ook het hoogspanningsnetwerk op land beheert. Het lijkt mij logisch dat je, net zoals je het

op land doet bij nieuwe ontwikkelingen van het netwerk, ook op zee bekijkt of het rendabeler is het te laten doen dan wanneer iedereen het zelf doet. Dat hebben we bekeken en dat bleek inderdaad zo te zijn. De kosten van aanleg schatten we op dit moment tussen de 2 en 3 miljard euro. Doordat we minder kosten maken dan wanneer we het allemaal apart zouden laten doen, besparen we over een periode van vijftien jaar zo'n 3 miljard. TenneT heeft deze kostenraming laten valideren. Dat is altijd verstandig. TenneT heeft er veel verstand van, maar toch is het goed om te valideren. Het vroegere KEMA, dat nu DNV GL heet – GL staat in dit geval niet voor GroenLinks – heeft gezegd dat dit een juiste kostenraming is en is daarmee ook akkoord gegaan.

De **voorzitter**: Ik ben vandaag in een milde bui. De tweede interruptie van mevrouw Klever was een vervolgvraag op haar eerste interruptie. Nu is zij toe aan haar laatste interruptie.

Mevrouw **Klever** (PVV): Helaas voor de Minister komt hij niet zo makkelijk van mij af. De Minister zegt dat de kosten voor het aansluiten van het net op zee op het netwerk 2 miljard tot 3 miljard zijn en de besparingen 3 miljard. Kan de Minister dit nader toelichten? Volgens mij verdienen we geen geld met het aanleggen van het netwerk.

Minister **Kamp**: De kosten zouden anders tussen 5 miljard en 6 miljard hebben gelegen en liggen nu tussen 2 miljard en 3 miljard. Als we het op de andere manier hadden gedaan, dan had het meer dan het dubbele gekost. Die rekening was uiteindelijk ook doorgeschoven naar de afnemers, maar op een wat andere manier. Dan doe je geen goed werk voor je afnemers, vandaar we het op deze manier doen.

Mevrouw Klever heeft anderen prutsers genoemd. Dat punt laat ik liggen. Ze heeft ook gezegd dat zonne-energie veel goedkoper wordt. Dat is heel mooi. Ik hoop dat ook wind op zee veel goedkoper wordt. Ik hoop dat ook wind op land en vergisting veel goedkoper worden. Dat zou een heel goede zaak zijn. We zeggen niet dat het dit moet worden of dat het dat moet worden. We willen duurzame energie. Die duurzame energie brengen we op gang. Daarover hebben we doelstellingen afgesproken. Als blijkt dat de kosten voor bepaalde technieken dalen, dan is dat een heel goede zaak. Waar de kosten hoog zijn, zoals bij wind op zee, hebben we extra druk gezet op de branche om een afspraak te maken over het realiseren van 40% kostendaling.

De heer Vos had een aantal punten. Ik neem ze door in de volgorde waarin hij ze aan de orde heeft gesteld. Hij heeft in de eerste plaats gezegd dat de bestaande vergunningen voor wind op zee in beeld moeten worden gebracht. Bijna alle andere woordvoerders hebben dat gezegd. Laten we eens kijken waar het met die bestaande vergunningen alweer over ging. In 2009 hadden we een tender. Allerlei partijen hebben plannen gemaakt en er zijn vergunningen verstrekt volgens de toen geldende systematiek. Vervolgens is bekeken welke partijen subsidie ter beschikking kregen en wie er parken mocht realiseren. Dat is afgewikkeld. Twee bedrijven hebben de gelegenheid gekregen windparken te realiseren. De andere niet. Daarmee bestonden de vergunningen formeel wel, maar ze waren hun waarde verloren omdat er geen beschikking aan gekoppeld was. We zijn inmiddels vijf jaar verder. De technieken zijn veranderd en de overheid is veel verder gekomen. Er zijn inmiddels een regeerakkoord en een energieakkoord gekomen. We hebben beleid ontwikkeld over de wijze waarop we wind op zee voor elkaar willen krijgen. We hebben er een systematiek voor gemaakt, waarbij de overheid de regie voert, de plekken aanwijst en de subsidiebeschikkingen afgeeft. Dat is de goede manier van werken. Wij hebben een aantal beschikkingen te vergeven om wind op zee te realiseren. Bij de systematiek gaan we niet uit van oude vergunningen uit 2009, waaraan geen subsidiebeschikking gekoppeld is. We bekijken

hoe we in het nieuwe regime op een goede manier en tegen zo laag mogelijke kosten windparken kunnen realiseren. Dat wil niet zeggen dat in het energieakkoord niet opgenomen is dat bij de eerste tenderronde voor wind op zee gekeken moet worden naar bestaande vergunningen. We brengen de bestaande vergunningen in beeld. Ik heb de sector gevraagd om met een sectorbreed gedragen voorstel te komen, waarin men aantoont dat er bij het gebruik van de bestaande vergunningen geen sprake is van meerkosten voor het Rijk en de uiteindelijke afnemers in vergelijking met de nieuw opgezette uitgiftesystematiek. Ik betwijfel of het mogelijk is, maar ik heb de wijsheid niet in pacht. We zullen kijken waar de sector mee komt. Mede op basis van de informatie die wij van de sector krijgen, komen de Minister van Infrastructuur en Milieu en ik na het zomerreces bij de Kamer met onze beslissingen.

Wij komen met de Routekaart Windenergie op zee. Ik heb de Kamer eerder gezegd dat we dit voor het reces zouden doen. We hebben ons huiswerk vrijwel klaar. We zijn bezig met de afronding. Ik kom er direct na het reces mee naar de Kamer. Ik wil nog een paar andere losse eindjes vastknopen. Direct na het zomerreces krijgt de Kamer de Routekaart Windenergie op zee, de Rijksstructuurvisie Windenergie op zee en de haalbaarheidsstudie wind op zee binnen de 12 mijlszone. Dan heeft de Kamer het hele pakket compleet.

Er werd gezegd dat ik al iets heb toegezegd voor Zeeland. Zeeland is inderdaad de eerste locatie die in beeld komt voor een wind-op-zeeproject net buiten de 12 mijlszone. Daar speelt de problematiek van de 12 mijlszone dus niet. De informatie of er gebruikgemaakt wordt van de 12 mijlszone en in welke mate en op welke plekken, is onderdeel van het pakket dat we direct na het reces aan de Kamer sturen.

De heer Vos heeft gevraagd naar de oude kolencentrales. Daarover kun je hele beschouwingen houden, maar ze zijn een belangrijk onderdeel van het energieakkoord. In het energieakkoord staat dat er een heleboel dingen moeten gebeuren, hoe dat moet gebeuren en hoe de kosten gedekt moeten worden. Daarover hebben we overeenstemming bereikt en de Kamer heeft het geaccordeerd. Het energieakkoord is het kompas waarop ik vaar. Ik ben niet van plan om, als er een tegenslag is op een onderdeel van het energieakkoord, het hoofd in de schoot te leggen en te zeggen dat het jammer is. Nee, bij het afsluiten van zo'n akkoord hoort het erbij dat je problemen waarop je bij de uitvoering stuit, oplost. Daar zijn we nu mee bezig wat betreft de oude kolencentrales. Dit proces wordt ondersteund door de SER die met verschillende partijen bezig is om te kijken naar de manier waarop dat zou kunnen. Als het op de ene manier niet kan, kan het dan op de andere manier? Daaruit is een lijn gekomen. Ik heb het bijna rond, maar nog niet helemaal. Het is een wat andere opzet geworden dan we aanvankelijk bedacht hadden bij het opstellen van het energieakkoord. De ACM heeft namelijk gezegd dat een vrijwillige afspraak met alle betrokken partijen niet mogelijk is vanwege de mededingingsaspecten. Er moest dus iets anders opgezet worden. Daar zijn we mee bezig in overleg met de betrokken partijen. Ik hoop het nog voor het reces af te ronden maar ik weet niet zeker of dat lukt. Ik zal daarbij betrekken wat er met de betrokken partijen is afgesproken, zodat de Kamer het ook kan beoordelen.

Mevrouw Van Veldhoven heeft gezegd dat we de kolenbelasting niet moeten afschaffen, maar deze moeten opschorten tot na de periode van het energieakkoord. Wij hebben in het energieakkoord afgesproken dat de kolenbelasting afgeschaft wordt. Als mevrouw Van Veldhoven van mening is dat die invulling eraan gegeven kan worden binnen de letter en de geest van het energieakkoord, dan is het de moeite waard om ernaar te kijken en het eventueel te bespreken. Mijn idee is: kolencentrales dicht is kolenbelasting afschaffen. De variant van mevrouw Van Veldhoven krijgt de aandacht die zij gevraagd heeft.

De heer Vos heeft aan de orde gesteld dat er een flinke besparing op energie moet komen. Hij heeft gezegd dat de energie-intensieve industrie 9 PJ energiebesparing moet realiseren, maar dat het met die besparing nog niet zo hard gaat, terwijl ze ondertussen wel 78 miljoen euro aan ETS-compensatie in haar zak steekt. Bij de besparing gaat het in eerste instantie om het convenant over de Meerjarenafspraken energie-efficiency (MEE-convenant) dat wij hebben afgesloten met deze bedrijven. Het MEE-convenant moet worden uitgevoerd. Afspraken die we in dat kader hebben gemaakt, zijn voorwaarden voor het geven van de ETS-compensatie. Ik zal ook alleen ETS-compensatie geven als aan die voorwaarden is voldaan. Los daarvan willen we een-op-eenaafspraken maken met allerlei bedrijven. Daarbij is niet rechtstreeks de koppeling gelegd met de ETS-compensatie. Die behandel ik als een apart traject. Ik vind de energiebesparing van groot belang. Ik weet heel goed waarom wij oorspronkelijk met 78 miljoen ETS-compensatie zijn gekomen. Die bedrijven moeten namelijk concurreren op de Europese markt. Als andere landen daar anders mee omgaan dan Nederland, dan is dat heel slecht voor de concurrentiepositie van de Nederlandse bedrijven. We hebben bij enkele bedrijven al gezien waartoe het kan leiden. Vandaar dat wij in het regeerakkoord, en later in de begroting, dit bedrag hebben vrijgemaakt om compensatie te geven. Zoals de heer Vos heeft gezegd, speelt buiten dit element het MEE-convenant waaraan voldaan moet worden mee. De heer Vos heeft gezegd dat ETS beter moet werken. De heer Leegte heeft zelfs gezegd dat het enige dat hem interesseert de CO₂-reductie is en ETS als middel daarvoor. De heer Leegte ging daar heel ver in. Hij zei dat het geen zin heeft, als dingen niet leiden tot CO₂-reductie. Dit is niet wat zijn partij heeft afgesproken in het regeerakkoord. Dit is ook niet wat in het energieakkoord, dat door zijn fractie is gesteund, is vastgelegd. Daarin zijn ook afspraken gemaakt over het behalen van de doelstelling van duurzame energie: de manier waarop die gehaald moet worden, tijdstippen waarop die gehaald moet worden, geld dat het mag kosten en de manier waarop het mag worden binnengehaald. In het energieakkoord is het ook nog eens verder uitgewerkt. Daarmee heb ik te maken en ben ik in de uitvoering bezig. We hebben er niet alleen afspraken over gemaakt, het zijn ook nog eens heel verstandige afspraken. Uiteindelijk willen we minder fossiele energie en in de plaats daarvan duurzame energie. Dan moeten we door een overgangperiode. We moeten een aantal dingen voor elkaar krijgen. Vroeger was er helemaal geen capaciteit voor duurzame energie. Maar we bouwen die capaciteit op met zonnepanelen, lokale energie, wind op land, wind op zee, vergisting, biogas en aardwarmte. We zijn met een structurele transitie bezig, waarbij we een alternatief voor fossiele energie creëren. Hierdoor worden wij minder afhankelijk van fossiele energie. Bovendien vermindert de dreiging, die internationaal wordt onderkend, van het voortdurende gebruik van fossiele energie en de effecten op het klimaat, zoals de opwarming van de aarde en het stijgen van de zeespiegel, en de afhankelijkheid van een klein aantal leveranciers. In plaats van die ongewenste effecten komt de productie van duurzame energie. Daarover hebben we afspraken gemaakt en die moeten we ook uitvoeren.

De heer Vos vroeg: als we vinden dat ETS niet goed werkt en beter moeten werken om de CO₂-doelstelling te halen, hoe krijgen we dat in Brussel voor elkaar? Daarover hebben wij in het energieakkoord afspraken gemaakt. Die zijn vervolgens nader uitgewerkt. Er is een dynamisch allocatiemodel ontwikkeld, gebaseerd op het Ecofys-rapport. Wij gaan met dat Ecofys-rapport de boer op, bij de Europese Commissie, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en België. Om te beginnen zoeken we daar steun. Vervolgens proberen we bredere steun te krijgen. Voor CO₂-reductie moet ETS goed werken. De dynamische allocatie-opzet kan een antwoord zijn op het probleem dat we hier aan de hand hebben. Wij doen ons best om het in Europa voor elkaar te krijgen.

De heer Vos vroeg ook naar het ROAD, een project in Rotterdam. Dat is een zeer ambitieus project. Wij produceren in elektriciteitscentrales nog steeds heel veel CO₂, dat vervolgens de lucht in gaat. Wij hebben nog maar een kleine capaciteit voor duurzame energie. We willen daarom een deel van de CO₂ die de lucht ingaat, afvangen en vervolgens via buizen naar de Noordzee brengen waar het in ondergrondse gasvelden terecht komt. Het ROAD is mogelijk als ETS goed functioneert en er een hoge prijs is voor de CO₂-uitstoot per ton. Dat is op dit moment niet het geval. De prijs is laag, waardoor dit project met een fors financieel tekort kampt. Het is verleidelijk om dit project te laten schieten, maar dat wil ik niet doen. Hiervoor geldt namelijk hetzelfde als voor het opbouwen van capaciteit voor duurzame energie. Zolang wij nog van fossiele energie gebruik maken, wil ik hier graag capaciteit opbouwen door CO₂ voor een deel op te vangen en onder de grond te brengen, waar het geen kwaad kan. Ik doe mijn best om het ROAD door te zetten. Ik voel me daarin zeer gesteund door de hulp van Eurocommissaris Oettinger. Wij proberen alle mogelijkheden van Europa en Nederland inclusief de bedragen die daarvoor zijn uitgetrokken, optimaal te gebruiken om het bedrijfsleven zover te krijgen dat het de verplichtingen die het met name met de gemeente Rotterdam is aangegaan, nakomt, ook in de nieuwe omstandigheden, en dat het daarin ook het benodigde geld insteken. Met de investering van het bedrijfsleven, van Europa en van de rijksoverheid, werk ik eraan om dit project te laten slagen.

Voorzitter: Van Veldhoven

De heer **Leegte** (VVD): We zijn met de vaste Kamercommissie naar Noorwegen geweest. Daar hebben we het grootste Carbon Capture and Sequestration (CCS)-project in Europa bezocht. De Noren zijn tot de conclusie gekomen dat ze niet verder gaan na de pilotperiode, omdat het geen zin heeft. Welke inzichten kan de Minister krijgen die de Noren niet hebben gekregen? Waarom zou het bij ons wel zinvol zijn, terwijl het bij de Noren al een paar jaar staat maar niet gelukt is?

Voorzitter: Leegte

Minister **Kamp**: We kunnen elkaar met voorbeelden en inzichten bestoken. Noorwegen maakt geen onderdeel uit van de Europese Unie. Je kunt ook op reis gaan naar het Verenigd Koninkrijk. Daar zit een regering met als grootste partner the Tory Party, onder leiding van Cameron, die zich zeer inzet om een grootschalig CCS-project te realiseren. Daarbij is op dit moment geen sprake van Europese steun. In Rotterdam zijn twee grote centrales gerealiseerd. Bij de vergunningverlening hebben we afgesproken dat de CO₂ wordt opgevangen en ondergronds wordt opgeslagen. Dit is nodig om de afspraken na te komen. Het is nodig om deze opslagcapaciteit te realiseren in het totaalbeeld van zo veel mogelijk duurzame energie en het zo veel mogelijk beperken van de CO₂-uitstoot, voor zover er nog fossiele energie is. Hiervoor is op een gegeven moment gekozen, zowel in Nederland als Europa. Het is de kunst om de keuzes in de praktijk uitgevoerd te krijgen. Daar zijn we nu mee bezig, ook wat het ROAD betreft. Noorwegen overweegt trouwens een financiële betrokkenheid bij het project in Rotterdam. Noorwegen is een van de landen waarmee ik spreek. Ook andere landen leveren een bijdrage.

De heer Vos heeft gevraagd wat we doen met de wkk's. Hij is er in zijn vraagstelling kort over geweest en ik zal er ook kort over zijn. De analyse van de wkk's is gemaakt in het kader van het energieakkoord. Ik houd mij daaraan. Wij ondersteunen de wkk's door een vrijstelling van de energiebelasting op gas dat in de wkk's wordt gebruikt. Daarnaast ben ik bezig om, in overleg met de industrie, een studie te laten opzetten naar de rol die wkk's kunnen spelen bij de benodigde flexibilisering van de energie-

voorziening. Naarmate er meer duurzame energie komt, moet er iets anders komen voor de momenten dat de zon niet schijnt en de wind niet waait. Daarvoor kun je goed gascentrales gebruiken. Daar kun je mogelijk ook flexibele wkk-inzet voor gebruiken. Ik verwerk dit in de warmtevisie die ik in het najaar naar de Kamer stuur. Dan kan de Kamer zien of dat inzichten geeft, aanvullend op de afspraken die wij in het energieakkoord hebben gemaakt.

De heer Vos heeft een korte opmerking gemaakt over de investeringen in de netwerken. Hij sprak over 70 miljard. Dat is een schatting van de investeringen in de netwerken tot 2050. Het is een maximale schatting, die sterk wordt beïnvloed door lokale energie. Als je lokale energie opwekt, achter de meter of voor de meter in wat groter verband, dan heb je andere netwerken nodig en moeten er andere investeringen gedaan worden. Afhankelijk van de vlucht die het neemt en afhankelijk van de ontwikkeling van de techniek, moet daarin geïnvesteerd moet worden. Ik weet niet of het 70 miljard wordt. De raming is dat tussen nu en 2050 32 miljard tot 71 miljard euro voor dit doel moet worden geïnvesteerd.

De heer Vos heeft zijn opvatting gegeven over SDE-plusprojecten in het buitenland. Hij is ertegen. Hij werd daarin gesteund. In reactie hierop zei mevrouw Mulder dat ik eerder heb aangegeven dat we in ieder geval in 2015 geen SDE-projecten voor duurzame energie in het buitenland uitvoeren. Ik koers er niet op. Ik koers erop om te realiseren in Nederland wat wij hebben afgesproken in het energieakkoord. We zijn er een aantal jaren mee bezig en we krijgen nog een evaluatie. Op enig moment kan er een reden zijn om, in aanvulling op wat we doen, iets in te zetten in de vorm van duurzame energie uit het buitenland en dit mede te financieren met SDE-plusgeld. Ik weet niet of we dat gaan doen en ik weet niet of de Kamer dat wel wil. Voor het geval dat we dat zouden willen, kunnen we er op dat moment niet toe besluiten als ik er nu niet het voorwerk voor doe. In de eerste plaats moet de SDE-plusregeling daarvoor aangepast worden. In de tweede plaats moeten er bilaterale overeenkomsten zijn met landen die het eventueel willen doen. Het is een complex geheel. Ik bekijk dat nu. Ik doe voorwerk om ervoor zorgen dat we een en ander achter de hand hebben. Ik stel de heer Vos voor om mij mijn gang te laten gaan met dat voorwerk. Ik zal de Kamer daar in het najaar over informeren als ik kom met een brief over SDE-plusregeling in het jaar 2015. Het speelt niet in het jaar 2015, maar ik zal in die brief toch ingaan op wat ik net heb gezegd, de inzichten en de voorstellen op dat punt en de manier waarop ik dat benader, en dan kunnen we dan de discussie voeren.

De heer Vos gaf aan dat er bij SDE-plusregeling op een gegeven moment vrijval kan komen. Hij vroeg hoe we daarmee omgaan. Hij zegt dat er op dit moment nog heel weinig is toegezegd voor het lopende jaar. De afgelopen jaren hebben we het beschikbare geld op de bedoelde manier kunnen inzetten. Op dit moment loopt dit proces nog. Het is goed om af te wachten hoe het in de loop van het jaar gaat. Mijn inschatting is dat er dit jaar voldoende projectvoorstellen worden gedaan om de SDE-plusmiddelen op de bedoelde wijze te kunnen aanwenden. Wanneer we het inzicht hebben over dit jaar, kom ik daarmee bij de Kamer. Wij hebben inmiddels geregeld dat, mochten er in een bepaald jaar onvoldoende projecten zijn waardoor we onvoldoende toezeggingen kunnen doen, dit geld via een begrotingsreserve naar het volgende jaar gaat. We kunnen het dan in het volgende jaar toekennen.

De heer Vos heeft over Borssele gesproken. Hij zegt dat daar iets soortgelijks gaande is als in België. In België staan twee elektriciteitscentrales met reactorvaten die door hetzelfde bedrijf zijn geleverd als die van Borssele. Beide centrales in België staan stil en Borssele draait door. In Borssele is sprake van een andere samenstelling. De techniek voor het metaal is anders. In Borssele worden wij niet geconfronteerd met datgene waarmee België wordt geconfronteerd. Wij hebben daar een heel nauwkeurig onderzoek naar laten doen, dat door de Kernfysische Dienst

(KFD) is geaccordeerd. Wij hebben het laten checken door Lloyd's, de aangewezen keuringsinstelling voor nucleaire drukapparatuur, die over specifieke deskundigheid beschikt. Lloyd's heeft het beoordeeld en vastgesteld dat de metingen in overeenstemming zijn met wat de Kernfysische Dienst wilde, dat het de juiste metingen waren, dat de resultaten juist zijn beoordeeld en dat de conclusie die wij hebben getrokken, juist is. Die conclusie was dat er sprake is van een andere situatie dan in België en er op een verantwoorde manier doorgewerkt kan worden in Borssele. Er is ons verzocht om stukken op grond van de Wet openbaarheid van bestuur. Die verzoeken zal ik volgens de normale procedures afhandelen. Deze situatie heeft al een aantal maanden mijn voortdurende aandacht. Ik houd het voortdurend in de gaten en ik volg het ook om te zien dat wat in Borssele gebeurt verantwoord is en naar mijn overtuiging is dat zo.

De heer **Jan Vos** (PvdA): In het energieakkoord hebben we afspraken gemaakt en op twee punten wil ik een verduidelijking van de Minister. Het eerste punt is ETS. We zijn inderdaad in Mongstad geweest. Daar werd geconstateerd dat het lastig was om het project in Noorwegen draaiende te krijgen, omdat de prijs van CO₂ niet goed is. In het energieakkoord hebben partijen afgesproken dat ze gezamenlijk in Brussel gaan lobbyen voor een beter werkend ETS. De Minister heeft een aantal elementen toegelicht. Bij de partijen hoort ook de industrie. Hoe zet de industrie zich in om ETS goed te laten werken? Ik kan er een heel eind in meegaan dat we alleen inzetten op CO₂. Er wordt altijd gezegd dat de prijs voor CO₂ goed moet zijn, ook door de industrie zelf. Dan houden we het eenvoudig. Dit is ook het standpunt van de VVD-fractie. Ik wil er wel in meegaan, maar ik wil ook daadwerkelijk zien dat de industrie zich inspant conform de verplichting die is aangegaan in het energieakkoord. Graag krijg ik een toelichting op dat punt.

Op pagina 72 van het energieakkoord staat dat het Rijk acties zal nemen in samenspraak met andere partijen voor het tijdig realiseren van het aanbestedingspad wind op zee. Een van de acties is tijdige besluitvorming over de wijze van kostentoe rekening van de aanleg van de aansluitingen en het meedoen van windparken met bestaande vergunningen aan de tenderprocedure, indien mogelijk binnen het taakstellende reductiepad. Ik lees dus dat de overheid zich verplicht heeft om de bestaande vergunningen te honoreren. Als ik het verkeerd begrijp, dan hoor ik dat graag. Voldoen wij aan de aangegane verplichtingen? Ik hecht aan deze twee punten, omdat het energieakkoord investeringszekerheid moet bieden voor alle partijen, zodat we met zijn allen één kant op gaan.

Minister **Kamp**: Ik heb aangegeven hoe de bestaande vergunningen tot stand zijn gekomen. Die vergunningen zijn overgebleven na een tender waaraan geen subsidiebeschikking was gekoppeld. Het is niet goed om meer dan redelijk te focussen op bestaande vergunningen. Daarvoor zijn weliswaar kosten gemaakt, maar het is ook goed om te kijken naar de enorme bedragen die wij nu voor wind op zee gaan uitgeven. We moeten ervoor zorgen dat we voor zo min mogelijk geld zo veel mogelijk kWh krijgen. Daarom hebben wij in het energieakkoord vastgelegd dat de bestaande vergunningen in beeld moeten komen, maar wel binnen het kostenreductiepad, zoals wij dat hebben afgesproken. De industrie krijgt ook de gelegenheid om dat aan te geven. Als de industrie sectorbreed van mening is dat dit op basis van bestaande vergunningen en binnen die randvoorwaarden uit het energieakkoord mogelijk is, dan hoor ik dat graag. Dan zullen we het betrekken bij het hele pakket waarmee we na de zomer bij de Kamer komen. Dit onderwerp benader ik vanuit de afspraken in het energieakkoord, want daaraan voel ik mij gehouden. Ik kan pas een conclusie trekken in het geheel van de roadmap waarmee wij na het zomerreces komen. Ik heb wel mijn eigen inschatting gegeven. Het is heel

moelijk om met de bestaande vergunningen in de nieuwe systematiek aan de voorwaarden te voldoen. Het gaat er echter om hoe er in de sector over gedacht wordt en wat daar voor conclusies getrokken worden. Dat wachten we af. De heer Vos zegt dat we hebben afgesproken dat we samen trekken aan het verbeteren van het ETS, ook de industrie. Daar heeft de heer Vos groot gelijk in. We hebben nu een model gekozen waarvan we denken dat ETS er beter mee functioneert. De keuze voor dit model wordt gesteund door alle partijen die deelnemen aan het energieakkoord. Ik doe mijn lobbywerk in Brussel en ik ben het met de heer Vos eens dat we van de verschillende partijen met contacten in Brussel mogen verwachten dat zij net zo goed hun best doen en daaraan bijdragen.

De heer **Jan Vos** (PvdA): De Minister hoeft het niet nu te doen, maar in de toekomst wil ik graag een keer horen op welke wijze de industrie hier invulling aan geeft. De Minister zegt dat we het gezamenlijk doen, maar dat wil ik wel verder toegelicht hebben.

Minister **Kamp**: De relatie tussen CO₂-reductie en ETS vind ik een belangrijk punt. We hebben veel last van het niet goed functioneren van het ETS. Het is belangrijk dat we erin slagen om dit om te keren. Daar heeft de heer Vos groot gelijk in. In verband van het energieakkoord en de voortgangcommissie onder leiding van de heer Nijpels moeten we dit punt bespreekbaar maken op de wijze die hij suggereert. Dat zal ik ook doen.

Mevrouw Van Tongeren heeft gezegd dat alle Nederlandse staatsbedrijven over moeten gaan op in Nederland opgewekte schone stroom. Op dit moment is het aandeel schone energie 4%. Dat is niet alleen elektriciteit. Het percentage van elektriciteit ligt natuurlijk hoger. Ik weet niet of er ruimte is binnen wat er beschikbaar is aan elektriciteit. De opvatting van mevrouw Van Tongeren, dat we het breder moeten oppakken dan de NS, is te waarderen. Daarover zullen we met het kabinet spreken, zowel met de Minister van Financiën als met de collega van I en M als met andere bewindspersonen. Deze gedachte is een bespreking in het kabinet waard. Mevrouw Van Tongeren vroeg om onderzoek naar de carbon bubble. Zo'n onderzoek heeft op dit moment geen zin. Wat betreft het gebruik van fossiele energie in de nabije toekomst heeft het geen zin om onze kop in het zand te steken. Wij hebben 4% duurzame energie. We hebben een doelstelling van 14% en van 16%. Die laatste doelstelling is voor 2023. Als we alles voor elkaar krijgen wat we ambiëren, dan hebben we toch nog 84% fossiele energie nodig. In de jaren na 2023 zal dat nog in grote mate het geval zijn. Het is dus een gegeven dat we fossiele energie moeten gebruiken. Het heeft geen zin om te onderzoeken wat er in de wereld in de grond zit aan fossiele energie en wat we daarvan allemaal niet kunnen gebruiken als we op 2°C temperatuurstijging willen komen. Het is niet zinvol om daar onderzoek naar te doen. Wij gaan heel ver wat betreft duurzame energie. We hebben een doelstelling van 16% in 2023, maar in Europa is er discussie over een doelstelling van 27% Europabreed. Voor Nederland komt dat niet uit op 27% duurzame energie in 2023, maar wel weer hoger dan het huidige percentage. De druk zit erop. Ik heb geen druk nodig van een extra onderzoek.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): De Minister en ik praten op dit onderwerp een beetje langs elkaar heen. Die druk wil ik graag, maar met deze vraag bedoelde ik niet dat Nederland harder moet lopen dan wat minimaal in Europa vereist is. Ik doel op beursgenoteerde ondernemingen die hun waarde ontlenen aan fossiele reserves die nog onder de grond zitten. We weten dat die reserves niet verbrand kunnen worden als we onder de 2°C temperatuurstijging willen blijven. Het is een waarschuwing voor nog een financiële crisis, wanneer op enig moment duidelijk wordt dat bedrijven de fossiele reserves niet kunnen verbranden. Ons pensioen-

fonds zit er diep in. Een aantal universiteiten zegt uit de bedrijven te stappen die fossiele reserves hebben. In de VS gebeurt dat al grootschalig. De verzekeraars daar waarschuwen ervoor. Moeten we de gevolgen daarvan voor de Nederlandse economie in kaart brengen? Staatssecretaris Mansveld heeft een onderzoek in die geest uitgezet bij Instituut Clingendael. Ik neem aan dat de Minister het steunt dat dit in elk geval een keer uitgezocht wordt.

Minister **Kamp**: Hiermee komen we niet verder. Mevrouw Van Tongeren heeft deze vraag al twee keer schriftelijk gesteld en ik heb al twee keer antwoord gegeven. Ik heb aangegeven hoe ik ertegenaan kijk, twee keer schriftelijk en één keer mondeling. Dit is het wat mij betreft.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Dat is een helder antwoord van de Minister. Ik blijf er echter aandacht voor vragen en ik blijf waarschuwen. De universiteit van Utrecht zegt dat GroenLinks een punt heeft en investeert minder in bedrijven met fossiele energie. Ik hoop de Minister op enig moment aan mijn zijde te krijgen.

De **voorzitter**: Waarvan akte.

Minister **Kamp**: Mevrouw Van Tongeren heeft ook gesproken over het Nederlandse verzet tegen een Europees doel voor energiebesparing per land. Op dit moment is er de energie-efficiëntierichtlijn, waaraan wij ons houden. Er wordt in Europa gekeken naar een nieuwe energie-efficiëntierichtlijn, wat technisch gezien iets anders is dan energiebesparing. Europa is er nog niet mee klaar. Ik wacht af wat daar uiteindelijk uitkomt. Energie-efficiëntie en energiebesparing moet je met nationaal beleid doen. Ik kan me voorstellen dat men over Europa als geheel uitspraken doet, maar het is het beste dat ieder land het met een eigen nationaal beleid zo veel mogelijk probeert in te vullen. Het is niet goed om daar tot 2030 aparte doelstellingen voor te formuleren. Ik sta open voor wat er uit Europa komt en de overwegingen die men daarbij heeft. Ik zal op grond daarvan het kabinet voorstellen om een standpunt in te nemen en dit zal met de Kamer gewisseld worden.

Mevrouw Van Tongeren heeft gesproken over een Europees onderzoek naar schaliegas. Laten we die schaliegasdiscussie nu maar niet beginnen. In Europa heeft men, net als wij in Nederland, grote zorgen omdat de kosten van een deel van de grondstoffen voor de chemische industrie en energie enorm uiteen beginnen te lopen tussen de Verenigde Staten en Europa. Het gevolg daarvan is dat de chemische industrie in heel Europa onder druk staat. Dat kan heel nare effecten hebben op onze economische groei en op onze welvaart. Er wordt in Europa nagedacht over wat we kunnen doen om dat tegen te gaan. Ik heb als lijn gekozen om de Nederlandse chemische clusters te versterken. We doen dat in het Noorden van het land, maar ook in Rotterdam en omgeving. Wij kiezen voor versterking in afwachting van de discussie over schaliegas die wij zullen hebben wanneer het onderzoek is afgerond. Ook Europa heeft een opvatting over schaliegas. Er zijn verschillende landen die er een andere opvatting over hebben dan Nederland, bijvoorbeeld Engeland en Polen. In de sfeer van onderzoek wordt daarop gereageerd. Het is heel goed dat Europa als geheel deze optie verkent en bekijkt of daar uiteindelijk iets mee gedaan kan worden. Eigenlijk is het hetzelfde als wij doen, maar Europa neemt daarin de eigen verantwoordelijkheid. Ik zal me daar niet tegen verzetten.

Mevrouw Van Tongeren heeft gesproken over de winningscijfers van de NAM. Zij noemde geen getallen, maar ze bedoelde waarschijnlijk dat de NAM in Groningen maximaal 43,5 miljard m³ aardgas mag winnen. Ze volgt de cijfers in de loop van dit jaar en komt op andere getallen uit als ze dat extrapoleert naar het hele jaar. Ik zie geen verschil, maar ik sta open

voor betere informatie en inzichten. Als zij mij die informatie doet toekomen, dan zal ik het bekijken. Als daar iets nieuws uitkomt, laat ik het mevrouw Van Tongeren zeker weten.

Ze vroeg zich ook af waar die 1,2 miljard voor Groningen terug te vinden is. Het is een samenstel van dingen die daar moeten gebeuren. Er moet schade betaald worden. Daarover zal ik zo nog iets zeggen. Er moeten preventieve maatregelen genomen worden, er wordt wat gedaan aan de economische ontwikkeling van het gebied en er wordt wat gedaan aan meerwaarde voor de woningen ter compensatie. Het is een heel breed pakket van maatregelen die genomen moeten worden. Die maatregelen worden betaald door de NAM. Dit werkt door in de opbrengsten die wij krijgen voor het aardgas. De rijksoverheid krijgt minder opbrengsten, omdat deze kosten gemaakt moeten worden. Deze mindere opbrengst vertalen wij in onze raming van de gasinkomsten voor 2015, met de plusposten en minposten. De resultante nemen we in de begroting op. Mevrouw Van Tongeren vroeg naar de jodiumpillen. Wanneer er een ongeval is met een kerncentrale, kan het nodig zijn om maatregelen te nemen. Nederland heeft daar zo zijn plannen voor, net zoals andere landen. Een onderdeel van de plannen is het op voorraad houden van jodiumpillen. Wij hebben een landelijke voorraad, maar daarnaast hebben wij nog voorraden in Zuid-Limburg, Twente en Zeeland. Dat is volgens de afspraken en die hebben we met de Kamer gedeeld.

Mevrouw Van Tongeren haalde een artikel uit de Volkskrant aan en zei dat uit het artikel blijkt dat er geen geld uitgekeerd wordt in Groningen, dat er alleen maar wordt gepraat en dat men niet tot iets concreets komt. Laat ik vertellen hoe het ervoor staat. Ik rond de getallen af om op overzichtelijke getallen uit te komen. Er zijn 20.000 schademeldingen, om precies te zijn 19.592. Er zijn inmiddels 18.000 taxaties van die schades gemaakt. Er zijn 13.000 schaderapporten opgemaakt. Er zijn 10.000 overeenkomsten gesloten met de betrokkenen over de schade die vergoed moet worden. Op 1 januari 2014 was er al 50 miljoen euro aan schadevergoedingen uitgekeerd. Het laatste dat je kunt zeggen is dat er alleen maar gepraat wordt en dat er niets uitgekeerd wordt. Daar klopt helemaal niets van.

De heer **Jan Vos** (PvdA): In het bericht in de Volkskrant wordt ook geschreven over onenigheid aan de dialoogtafel, dat er een gesprek zou zijn geweest met de Minister en dat er aan de bel werd getrokken, omdat het niet goed liep. Dat gesprek zou heel recent hebben plaatsgevonden. Kan de Minister een korte toelichting geven?

Minister **Kamp**: Ook andere woordvoerders zijn hierop ingegaan. Die dialoogtafel is een bijzonder experiment. De verantwoordelijkheid ligt bij de NAM en bij mij, maar wij willen draagvlak bij de mensen in het gebied. We kunnen de mensen in het gebied niet opzadelen met de verantwoordelijkheid, maar we willen ze wel mee laten praten. Als je die dialoogtafel goed vorm wilt geven, moet je beslissen wie je mee wilt laten praten, op welke manier en waarover. Je moet ook bepalen hoe je met de resultaten omgaat. Dat is absoluut niet gemakkelijk. De mensen die bij de dialoogtafel betrokken zijn, zijn onder leiding van de twee ervaren voorzitters aan het zoeken naar de juiste vorm. Er zijn veel problemen op te lossen. Het is niet zeker of het gaat lukken op de manier waarop we het met elkaar bedacht hadden. Ik doe erg mijn best om het te laten slagen. Als ik merk dat er problemen zijn, dan voer ik aparte gesprekken met de voorzitters. Die heb ik een aantal keren gehad. Ik voer aparte gesprekken met de NAM en tevens voer ik gezamenlijke gesprekken. Op 8 juli ga ik ook naar de dialoogtafel om met de mensen te spreken en ik ben van plan om dit de komende tijd vaker te doen. Bij iedere dialoogtafel is een vertegenwoordiger van mijn ministerie aanwezig. Ik steek er erg veel energie in om het voor elkaar te krijgen, omdat ik in het model geloof.

De heer **Jan Vos** (PvdA): De betrokkenheid van de Minister bij het dossier Groningen heb ik de afgelopen jaren kunnen waarnemen. Het is me volkomen duidelijk dat de Minister er zeer hard aan heeft getrokken. Ik heb geen vraag. Ik wens de Minister veel succes met de onderhandelingen en het oplossen van de problemen.

Minister **Kamp**: Hartelijk dank.

De uitvoeringsorganisatie is een onderwerp dat aan de dialoogtafel aan de orde is. Het is goed dat we dat bespreken. De NAM heeft verplichtingen, maar is er niet op gericht om de dingen die moeten gebeuren in relatie tot de aardbevingen, allemaal uit te voeren. Voor alles wat er op het gebied van schade, preventie en waardevermindering moet gebeuren is aparte expertise nodig. Er is besloten dat er een aparte uitvoeringsorganisatie komt voor rekening van de NAM, die door de NAM op afstand wordt aangestuurd. Die aparte uitvoeringsorganisatie is herkenbaar in het gebied. Het is een grote organisatie. De Kamer moet niet denken aan tientallen maar aan mogelijk enkele honderden mensen die er gaan werken gedurende een wat langere tijd en onder toezicht van een onafhankelijk raad van toezicht met parallelle betrokkenheid van de dialoogtafel. Zaken met betrekking tot de uitvoering worden ook aan de dialoogtafel besproken. Wij zijn het aan het opzetten. Het is een groot project. Als je honderden mensen aan het werk moet zetten bij zo'n uitvoeringsorganisatie, dan gaat het om grote opdrachten. De NAM is bezig om de ideeën over de uitvoeringsorganisatie te verzamelen en vervolgens via een goede aanbestedingsprocedure tot een opdracht te komen. Ik werk ernaar toe dat er in oktober een beslissing genomen kan worden over de precieze vorm van de organisatie en hoe die moet draaien. Dat wil niet zeggen dat we met de uitvoering wachten tot de uitvoeringsorganisatie er is. Op dit moment zijn we al volop bezig. Ik heb net de cijfers genoemd. Die organisatie hebben we echter nodig en die proberen we op een verantwoorde manier zo snel mogelijk tot stand te laten komen. De besluitvorming is in oktober.

Mevrouw Van Tongeren begon net als enkele andere woordvoerders over Pallas. Pallas is het grote project waarbij we, aansluitend op de reactor in Petten, een nieuwe reactor willen realiseren voor onderzoek en medische isotopen. Daarbij zijn twee zaken aan de orde. De eerste vraag is of de huidige reactor nog tien jaar op een verantwoorde manier kan doordraaien. Wat moet daarvoor gedaan worden? Wat zijn de kosten? Hoe kunnen die gefinancierd worden? De tweede vraag is hoe het businessmodel van Pallas er uitziet. We hebben het besluit genomen. Op een gegeven moment is de voorbereiding zo ver, het zogenaamde «go/no go»-moment, dat we moeten bekijken of we het kunnen omzetten naar verplichtingen. Voordat we dat kunnen doen, moeten we weten hoe het zit met de dekking van de kosten, met name de bedragen die men betaalt voor medische toepassingen van de producten die uit de reactor komen. Dat geheel is momenteel in beeld. Er wordt op het ministerie hard aan gewerkt, zowel wat betreft de huidige reactor als wat betreft de toekomstige reactor. We hebben een organisatie opgezet die de toekomstige reactor moet voorbereiden. Er is een projectleider aan het werk, die zijn staf verzamelt. Dat project loopt volgens planning, maar ik wil niet de suggestie wekken dat zich daar geen problemen voordoen. Die problemen proberen we op te lossen. We zorgen ervoor dat het voor de Kamer duidelijk is als er harde beslissingen moeten worden genomen, zodat de Kamer met ons daarover van gedachten kan wisselen.

Mevrouw Mulder heeft haar opvatting gegeven over het toekomstfonds dat twee dagen geleden in de Kamer in een debat aan de orde is geweest met betrekking tot investeringen in innovatie en investeringen in innovatieve bedrijven. Daar kun je allerlei opvattingen over hebben, zoals ook door de fractie van het CDA bij monde van de fractievoorzitter, de heer Buma, zijn geuit. Er ligt een motie. De stemming is volgende week.

Als de motie aangenomen wordt, wat ik verwacht, dan zal het kabinet zich op de uitvoering richten. Ik zal dat zelf doen. Ik geef de Kamer dan aan op welke wijze de motie uitgevoerd kan worden. Het toekomstfonds zal onderdeel zijn van de begrotingsbehandeling, omdat we al in 2014–2015 concrete stappen zetten.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Ik begrijp dat als een motie nog niet is aangenomen, niet alles klaar ligt voor de uitvoering. Om te voorkomen dat er extra aardbevingen plaatsvinden, moet de randvoorwaarde zijn dat de perverse prikkel niet in het toekomstfonds zit. Kan de Minister daar helderheid over geven?

Minister **Kamp**: Die helderheid blijf ik geven. Ik heb een afspraak gemaakt met Groningen dat de cap voor het eerste jaar 42,5 miljard m³ is en voor het tweede en derde jaar 40 miljard m³. Daarna gaat die verder naar beneden. We zullen de afspraak met Groningen niet schenden, ook al kunnen we daarmee extra geld in het toekomstfonds brengen. Ik heb ook niet begrepen dat de initiatiefnemers willen dat de afspraken geschonden worden. Dat zal ik dus ook niet doen. Er zijn ramingen voor de winning van aardgas. Als er om welke reden dan ook meer geld binnenkomt, dan wordt dat geld in het toekomstfonds gestopt en vervolgens wordt het op een bepaalde manier aangewend.

Mevrouw Mulder vroeg naar de gedragscode voor windenergie op land. Ze zei dat haar motie wettelijk verankerd moet worden. Die gedragscode is bijna klaar. Ik denk dat het lukt om het voor het zomerreces helemaal rond te krijgen. Zodra de gedragscode klaar is, zal ik analyseren hoe die in elkaar zit, hoe stevig die is en of het daarna nodig is een en ander wettelijk te verankeren. Dat kan ik nu nog niet overzien. Ik weet ook niet in welke vorm het komt. We zijn bijna zover. Als de gedragscode er is, zal ik deze meteen van mijn appreciatie voorzien en zo nodig de Kamer voorstellen er nog een slag overheen te leggen. Als dat niet nodig is, dan zal ik het niet doen.

Mevrouw Mulder spreekt over de wettelijke voorwaarden aan windparken. Ik weet niet of ze precies hierop doelde, maar er gelden een heleboel wettelijke voorwaarden voor windparken. Ze weet dat we druk bezig zijn met alle wettelijke procedures die gevolgd moeten worden om tot realisatie van windparken te komen.

Mevrouw Mulder gaf aan dat er weinig draagvlak is voor het bouwen van windparken binnen de 12 mijlszone. Laten we direct na het reces bekijken hoe dit in de roadmap uitkomt en hoe zij het beoordeelt.

Mevrouw Mulder heeft een vraag gesteld over TenneT. Die wordt verantwoordelijk gehouden voor schade in Duitsland in relatie tot windparken. We moeten het aan de Duitse GmbH van TenneT en de Duitse overheid overlaten. De Duitse overheid is zeer ambitieus wat betreft duurzame energie, ook wat betreft wind op zee. Daarbij doen zich problemen voor, zoals wij ongetwijfeld ook onze problemen tegen zullen komen. Het is aan de Duitse overheid om het op te lossen. TenneT is een constructieve partij, die wordt gevraagd om bepaalde dingen te doen in Duitsland. TenneT doet daar ook zijn best voor, net als in Nederland. De relatie tussen de Duitse overheid en de Duitse TenneT GmbH kunnen we aan hen overlaten.

Mevrouw Mulder heeft gevraagd naar de ervaringen met windparken op zee in het Verenigd Koninkrijk en Denemarken. Wij zijn zeer geïnteresseerd in de ervaringen van andere landen. Die volgen we heel nauw. Daar praten we met alle betrokkenen over. Op grond van die ervaringen hebben wij onze eigen lijn ontwikkeld. Wij hebben de Kamer gezegd dat wij de regie nemen voor wind op zee. Wij zorgen ervoor dat dit zo goedkoop mogelijk gebeurt en dat de 40% besparing wordt gerealiseerd. Het wettelijke pakket en de keuzes die we maken ten aanzien van de

uitvoering, komen na de zomer bij de Kamer. Er wordt optimaal gebruik gemaakt van de ervaringen van andere landen.

Mevrouw Mulder vroeg naar een kwestie in Doetinchem met een interconnectie die wij maken met Duitsland. Zij wil wat horen over een individueel bedrijf. Bij de elektriciteitsverbinding Doetinchem-Wesel worden de procedures gevolgd. Bij de ruimtelijke ordening bekijken we niet van geval tot geval wat we met de mensen bespreken. We hebben heel precies in de wet vastgelegd hoe dit allemaal moet gebeuren. Het wordt ook heel zorgvuldig gedaan. Ik ben ervan overtuigd dat het overleg zorgvuldig is gevoerd, zelfs meer dan dat. Het signaal van mevrouw Mulder is een teken dat er toch iets aan ontbreekt. Ik zal in direct contact met mevrouw Mulder nagaan wat het precies is en checken of ik er apart aandacht aan moet geven.

Mevrouw Mulder en mevrouw Van Veldhoven vroegen naar de AMvB voor SDE-plusregeling. Die AMvB is via internet geconsulteerd, voordat die in procedure is gebracht. Ik kan me nog herinneren dat wij er altijd erg moeilijk over deden als zaken naar de Raad van State gingen. Dat mocht echt niet uitlekken. Tegenwoordig zetten we het op internet voordat het naar de Raad van State gaat, zodat iedereen erop kan reageren. Tijden veranderen. Deze AMvB is op internet geconsulteerd. Ik heb reacties gekregen en die worden verwerkt. Nadat we dat gedaan hebben, gaat de AMvB naar de Raad van State. Vervolgens komt het advies van de Raad van State bij ons en dit advies verwerken wij dan. Tot slot wordt de zaak ter kennisgeving aan de Kamer gestuurd. De verwachting is dat dit in oktober of november van dit jaar zal gebeuren.

Mevrouw Van Veldhoven heeft gezegd dat het energieakkoord een begin is. We zijn al begonnen. De 4% duurzame energie is niet uit de lucht komen vallen. We zijn er al een tijd mee bezig. Voor het vervolg is het energieakkoord zeker een begin. We moeten heel goed volgen of de gemaakte afspraken nagekomen worden en of iedereen zijn best doet zoals is afgesproken. De heer Vos had het daar ook al over. Vandaar dat de commissie onder leiding van de heer Nijpels van groot belang is. Ik heb enkele keren met hem gesproken. Ik heb vorige week nog gesproken met de vertegenwoordigers van de natuur- en milieuorganisaties, van de vakbeweging en van de werkgevers, met de heer Nijpels en de SER, om de stand van zaken te bekijken. Er zijn dingen naar voren gebracht die extra aandacht van mij vergen en die zal ik ook geven. Ik blijf aandacht geven aan het energieakkoord om tot de gewenste resultaten te komen. Mevrouw Van Veldhoven sprak enigszins geringschattend over de isolatie van woningen. Ze zegt dat we mooie doelstellingen hebben, maar dat het gaat om slechts 400 aanvragen en 200 toekenningen. Mevrouw Van Veldhoven weet dat er al heel veel gebeurd is met de isolatie van woningen. Hier gaat het om weer iets extra's. Dit is niet iets dat even snel geregeld moest worden. We wilden het op grote schaal doen en we willen er heel veel mee bereiken. Daarvoor moesten we aparte regelingen opzetten, er moest een apart fonds voor opgezet worden en er moest geld voor vrijgemaakt worden. Dat is allemaal gebeurd. We komen in het stadium dat er gewerkt moet worden met de opgezette systematiek. Het in de gaten houden van de voortgang is een onderdeel van het werk van de heer Nijpels.

Mevrouw Van Veldhoven sprak over de 100 PJ besparing, die we moeten realiseren. Ze wil dat we er meer druk achter zetten. Ze heeft dit met een aantal voorbeelden nader toegelicht. Laten we in grote lijnen bekijken hoe het met de energiebesparing zit. We hebben in het energieakkoord afgesproken wat we doen om die energiebesparing te realiseren. Als je alles bij elkaar optelt, dan ligt de besparing tussen 47 PJ en 102 PJ. We lopen een behoorlijke kans dat de nu genomen maatregelen onvoldoende zijn. Als dit het geval is, dan zal het blijken bij de evaluatie. De maatregelen zullen we zo snel en zo goed mogelijk uitvoeren. Dan bekijken we wat eruit komt. Valt het mee en komen we op 100 PJ uit, dan hebben we

het gemakkelijk. Komen we daar niet op uit, dan moet er wat extra's gebeuren. Dit komt na de evaluatie aan de orde. We moeten het stap voor stap doen. Het energieakkoord afsluiten, ervoor zorgen dat we de uitwerking daarvan voor elkaar hebben, vervolgens de maatregelen met kracht doorvoeren en op het afgesproken moment evalueren of het allemaal werkt. Werkt het niet, dan moet er een tandje bij.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): De Minister noemde een van mijn opmerkingen geringschattend. Ik wil vooral ambitie uitdrukken. We moeten ervoor zorgen dat de afspraken worden nagekomen. Ik merk aan de Minister dat hij er echt voor staat en dat waardeer ik ook. Ik heb er alle vertrouwen in dat als de Minister zegt dat hij het gaat doen, hij het ook echt gaat doen. Dat heeft hij de afgelopen maanden wel laten zien, ook op dit dossier. Bij de besparingsmaatregelen stond inderdaad 50 PJ tot 100 PJ, maar bij de doorrekening destijds werd gezegd dat daarvan 22 PJ echt hard was. Vandaar dat mijn zorg extra groot is. Als we maar 20% van de afspraken hard hebben, dan moeten we er druk op houden. We moeten niet te lang wachten met nadenken over alternatieve maatregelen. Daarom vraag ik de Minister om na te denken over een eventuele stok achter de deur. Niet om hem in te zetten, maar om hem te hebben, zodat hij hem hopelijk niet in hoeft te zetten.

Minister **Kamp**: Ik zorg ervoor dat ik goed voorbereid ben voor het geval dat bij de evaluatie blijkt dat de energiebesparing onvoldoende is. Om het goed te kunnen volgen, hebben we een jaarlijkse monitor gemaakt, de Nationale energieverkenning, die één keer per jaar naar de Kamer komt. Vooruitlopend op de evaluatie kan de Kamer via de verkenning alvast zien welke kant het opgaat, of we een toenemend risico lopen of dat het de goede kant opgaat.

Mevrouw Van Veldhoven heeft gesproken over nieuwe woonwijken en vindt dat die niet meer automatisch op gas moeten worden aangesloten. Dat hoeft ook niet. Gemeenten kunnen dit zelf bepalen. Ik heb zelf jaren in de gemeente Zutphen gewoond. Die gemeente besloot op een gegeven moment om nieuwe wijken niet op gas aan te sluiten. Om de goede sfeer te behouden zal ik de Kamer besparen hoe dat afgelopen is. Als het een keer mis is gegaan, kan het de volgende keer best goed gaan. Het staat gemeenten vrij om het niet te doen en naarmate wij verder komen op het pad van duurzame energie, zullen er steeds meer mogelijkheden voor zijn. Mevrouw Van Veldhoven wijst erop dat er hoge administratieve lasten voor verenigingen van eigenaren, voortkomen uit de Warmtewet. Haar informatie komt overeen met mijn informatie. Daar doet zich inderdaad een knelpunt voor en ik ben bezig om me daarop te oriënteren. Ik hoop er een oplossing voor te vinden. Ik denk dat het lukt om die volgende week bij de Kamer te hebben.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Er is door veel woordvoerders over veel dingen gesproken. Toch heb ik het gevoel dat de Minister, ondanks dat hij de onderwerpen heeft aangestipt, niet al mijn vragen beantwoord heeft. Ik zal de belangrijkste herhalen. Als energie-intensieve bedrijven niet alle besparingsafspraken nakomen, kent hij dan de voordelen niet toe? Ik zeg het maar even kort door de bocht. Gaan Rijk en provincie de gedragscode tekenen? De Minister zegt dat het SDE-besluit naar de Kamer komt. Er zitten echter wijzigingen in. Krijgen wij nog te horen wat die wijzigingen zijn? Kan de Minister toezeggen dat hij strenge randvoorwaarden zal stellen aan SDE in het buitenland, om te voorkomen dat er sprake is van dubbeltelling of een soort van sjoemelstroom? Daar hebben we er nu al te veel van.

Minister **Kamp**: Ik ben op alle vier de punten ingegaan, maar dat is blijkbaar onvoldoende geweest. Mevrouw Van Veldhoven heeft mij er al

een paar keer toe aangespoord, dus ik zal er kort op ingaan. Ten aanzien van de regels voor de energie-intensieve bedrijven en de gemaakte afspraken, draaien we de duimschroeven aan. Wij hebben wettelijk vastgelegd dat wat rendabel is ook moet gebeuren. Dit hebben we in het energieakkoord afgesproken en het moet dan ook gebeuren. Ik heb al gesproken over de koppeling tussen 78 miljoen ETS-compensatie en het MEE-convenant. Het MEE-convenant is een voorwaarde om ETS-compensatie te kunnen krijgen. Die link is gelegd. Ik heb gezegd dat de gedragscode bijna rond is en dat ik met mijn appreciatie kom. De Kamer kan dan zien wie precies de partijen zijn die de gedragscode tekenen en of ik denk dat dat voldoende is of dat er extra maatregelen nodig zijn. De AMvB voor de SDE-plusregeling is een algemene maatregel die aan de Kamer wordt voorgelegd, maar waaraan geen voor- of nahang vastzit. De AMvB wordt ter informatie aan de Kamer voorgelegd, maar ik zal er niet moeilijk over doen. Het is een belangrijk AMvB, dus ik zal ervoor zorgen dat de Kamer er goed inzicht in heeft. Wat de buitenlandse SDE-plusprojecten betreft, doe ik alleen het voorwerk. Ik ben er niet op uit om SDE-plusprojecten in het buitenland te doen. Als we het al gaan doen, dan maken we er geen potje van maken met sjoemelstromen. Ik doe het technische voorwerk voor het geval we nog iets extra's moeten doen. Dat kunnen we dan direct doen en duurt het niet nog twee jaar. Het moet onmiddellijk gedaan kunnen worden.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Fijn dat de Minister kort en bondig antwoordt. Ik zal dat ook zijn. Wordt het MEE-convenant echt gehandhaafd? Die koppeling bestaat al lang, maar werd niet gehandhaafd. Ik hoor graag hoe de Minister het handhaaft. Ik dank de Minister dat we de SDE-AMvB, die ter inzage naar de Kamer komt, kunnen bespreken, ondanks het feit dat er geen formele voorhang is. Het is van belang dat we een goed gevoel hebben over wat we daar doen. De Minister heeft mij horen zeggen dat ik niet tegen een buitenlands SDE ben, maar we moeten wel strenge randvoorwaarden hebben. Ik hoop dat de Minister tijdig met de Kamer wil spreken over de zorgen, zodat hij die mee kan nemen in zijn voorbereiding.

Minister **Kamp**: Dat laatste zeg ik toe. Wat het MEE-convenant betreft ... Laten we het geheel overzien. We hebben de richtlijn energie-efficiëntie geïmplementeerd. Er komt mogelijk een nieuwe energie-efficiency-doelstelling vanuit Europa. Die moeten we afwachten. We hebben twee convenanten. We hebben een wettelijke bepaling waaraan onvoldoende voldaan wordt. We hebben over het geheel afspraken gemaakt in het regeerakkoord. Ik zal het geheel van energiebesparing voor de Kamer in beeld brengen. Het onderwerp energiebesparing en industrie is belangrijk genoeg om de Kamer daar apart over te informeren. Dat zal ik doen aan het eind van het derde kwartaal 2014. Ik informeer de Kamer dan over alles wat rond dit onderwerp speelt.

De heer Smaling heeft gevraagd naar de integrale kosten voor de uitvoering van het energieakkoord. Die integrale kosten zijn van het grootste belang. Ik kan me er makkelijk vanaf maken door te zeggen dat het uiteindelijk in de SDE-plustoeslag landt. De bedragen van de SDE-plustoeslag zijn overzichtelijk. Die zijn heel groot, maar ze zijn met de Kamer gecommuniceerd. Ook meer gedetailleerd hebben we de kosten bij de Kamer naar voren gebracht. Na het overleg ga ik met de heer Smaling in gesprek over de vraag op welk punt hij onduidelijkheid wat betreft de kosten ervaart. Dan zal ik me daarover rechtstreeks met hem verstaan. De commissie-Nijpels bewaakt zowel de kosten als de voortgang. Ik zorg ervoor dat de Kamer steeds kennis kan nemen van de informatie die deze commissie oplevert. Ik vind het belangrijk dat de heer Smaling, maar ook de anderen, steeds zicht houden op de daadwerkelijke uitvoering van de afspraken in het energieakkoord.

De heer Smaling heeft gezegd dat er extra mogelijkheden zijn voor winning van fossiele energie op zee. Heb ik dat goed verwoord?

De heer **Smaling** (SP): Misschien heb ik mijn inbreng te veel van de hak op de tak mijn inbreng geleverd. EBN heeft gemeld dat er nog voor 0,5 miljard geïnvesteerd moet worden in de gasvelden op de noordelijke Noordzee.

Minister **Kamp**: Het is ons beleid om zo veel mogelijk te profiteren van de winning van fossiele energie op zee. Wij kopen er namelijk niets voor om het gas in de bodem te laten zitten en het vervolgens uit Rusland aan te voeren. Als we het op een verantwoorde manier kosteneffectief uit de Noordzee kunnen halen, dan willen we dat graag doen, ook als daarvoor een speciale regeling nodig is. Wij hebben een speciale regeling voor kleinere velden, die ook geldt voor winning op zee. Ik geef bij gelegenheid graag inzicht aan de Kamer in wat wij allemaal doen met betrekking tot winning op zee, de stand van zaken en de mogelijkheden van winning van fossiele energie op zee.

Het doel van de Nederlandse Investeringsinstelling is om zo veel mogelijk pensioengeld van verzekeraars en pensioenfondsen in Nederland besteedt te krijgen. Een belangrijke manier om dat te besteden is in de duurzame-energieprojecten. Daarom heeft de kwartiermaker van de Nederlandse Investeringsinstelling apart aandacht gevraagd voor dit onderwerp en is er een aparte rapportage over gekomen. Kortheidshalve verwijs ik daarnaar. Wij hebben het geheel naar de Kamer gestuurd en de heer Smaling zal zien dat binnen de NII ook voor de duurzame-energieprojecten ruime belangstelling is. Hij zegt in relatie tot het Nederlands Energie-Efficiency Actieplan dat het nog niet duidelijk is wat effectief is. Wij hebben een jaarlijkse rapportage over het Energie-Efficiency Actieplan. We kunnen volgen wat er op het punt van effectiviteit gebeurt.

De heer Smaling gaf aan dat er een spanningsveld is tussen onze energie-ambities en onze economische ambities. Onze economische ambities worden op de lange termijn ondersteund door energie-ambities. De ambitie in het energieakkoord en het regeerakkoord en van de Europese Unie en de Verenigde Naties is om duurzame energie op een verantwoorde manier grootschalig ingevoerd te krijgen. Als wij dit voor elkaar krijgen in Nederland en bij dat proces voorop kunnen lopen, dan biedt dat grote mogelijkheden voor het Nederlandse bedrijfsleven. Onze bedrijven, de kennisinstellingen en de bedrijven op land en op zee, kunnen een grote bijdrage leveren. Wij zijn een innovatief land. De inspanning op het gebied van duurzame energie is uiteindelijk ondersteuning van de Nederlandse economie. Dat komt niet vanzelf. Daar moet goed over nagedacht worden, daar moet beleid op worden losgelaten en dat is precies wat we doen.

De heer Leegte heeft gezegd dat de overheid vooral CO₂-normen moet stellen en de uitvoering aan de markt over moet laten. Het is belangrijk dat we resultaten boeken. Over de manier waarop we resultaten boeken, moeten we internationaal afspraken maken. Vandaar dat het zo belangrijk is dat we Europese afspraken gemaakt hebben, zowel over de CO₂-doelstellingen als over duurzame energie en energiebesparing. Die voeren we nu uit. De heer Leegte vraagt wat de hoofdlijn op de langere termijn moet zijn. Ik ben met hem eens dat dit beperking van de CO₂-uitstoot is. Die beperking moeten we bereiken door een goed werkend ETS. Vooral daarop moeten we koersen zowel voor de langere als de zo kort mogelijke termijn. Het kan nodig zijn om afspraken te maken om duurzame energie of energiebesparing extra te stimuleren. Dat kan in de aanloop nodig zijn, maar op de lange termijn hebben we de CO₂-doelstelling.

De heer Leegte heeft gezegd dat er behoorlijk wat tegengestelde inspanningen zijn in Europa. Het ene land sluit de kerncentrales, terwijl het andere ze opent. De ene land wil alleen maar schone energie en het andere land is alleen maar bezig met bruinkool, de meest vervuilende vorm van energie. Er schuilt veel waarheid in de beschouwing van de heer Leegte. Er kan veel beter, zowel binnen landen als binnen Europa. Als we komen tot Europees beleid en tot één Europese lijn met betrekking tot de doelstellingen voor duurzame energie, kunnen we die zo efficiënt mogelijk bereiken. Dat betekent windenergie waar de meeste wind is, zonne-energie waar de meeste zon is en het gebruiken van alle mogelijkheden voor hydro-elektrische energie en biogasenergie in een land als Nederland met veel intensieve veehouderij. Zo kunnen we Europees de mogelijkheden optimaal gebruiken en werken de beslissingen niet tegen elkaar in. Hierop moeten we zo snel mogelijk koersen. Laten we niet vergeten wat we al bereikt hebben. Vroeger deed ieder land het op eigen houtje. Nu zitten de landen van de Europese Unie bij elkaar en maken we afspraken en richtlijnen die we vertalen in doelstellingen. Daar houden we ons aan, daar werken we samen aan en we treden via één Commissaris naar buiten. We hebben op dit punt heel veel bereikt in Europa. Het is echter nog niet genoeg. Wat de heer Leegte ter illustratie aangaf, motiveert tot het vergroten van de inspanningen om het energiebeleid daar vorm te geven waar het het meest effectief is. Dat is op internationale schaal, wat mij betreft te beginnen in Europa.

Voorzitter: Van Veldhoven

De heer **Leegte** (VVD): Ik heb nog een vraag openstaan over TenneT en de kosten voor het socialiseren van een net op zee en de kapitaallasten als TenneT die regierol gaat uitvoeren. Dit sluit aan bij wat de SP-woordvoerder heeft gezegd.

Minister **Kamp**: TenneT moet extra kosten voor kapitaal maken. Voor zover het de overheid betreft, moet het eigen vermogen van TenneT met een bedrag van tussen de 300 miljoen en 700 miljoen worden verhoogd. TenneT moet dan in staat zijn om het resterende geld op de markt aan te trekken. Wij denken dat de gekozen constructie uiteindelijk voor de afnemers voordelig is. Als wij de windparken op zee laten aansluiten door degenen die de windparken opzetten, dan zouden de kosten daarvan gedragen moeten worden middels de SDE-plussubsidie. Dan zouden de afnemers die kosten moeten betalen via een opslag op de energielevering. Nu laten we het via TenneT lopen. De kosten worden dus door TenneT in rekening gebracht. Je krijgt deze op de elektriciteitsrekening gespecificeerd. Het resultaat van deze manier is dat het eindbedrag lager is dan bij de eerste manier. Op de eerste manier zou het 5 miljard à 6 miljard gekost hebben en nu is het bedrag over 15 jaar gezien 3 miljard lager.

De heer **Leegte** (VVD): Wordt de kostenreductie van 40% voor wind op zee dan via de zijlijn gerealiseerd? De SDE-plus blijft 3 miljard en de kosten die erin zaten voor het net, die 6 miljard, worden er uitgehaald. Daarmee betaal je een hogere prijs voor de uitvoering van het energieakkoord.

Minister **Kamp**: Dat is een verstandige vraag. Toen wij die 40%-afspraken maakten met de sector – wij zijn altijd eerlijk – hadden we het idee dat dit het totaal van de kosten voor een park betrof, inclusief de aansluiting op het park. We kijken nu naar de nieuwe situatie waarin we het op de manier doen waartoe ik besloten heb. We zijn in overleg over de wijze waarop we deze vertalen naar de doelstellingen en de kosten die de partijen moeten

maken. Ik zal de Kamer de uitkomsten laten weten. Dat zal ik in het kader van stroom doen.

Voorzitter: Leegte

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Het is me niet duidelijk of dit een interruptierondje of een inventarisatie van openstaande vragen is.

De **voorzitter** U hebt sowieso nog één interruptie.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Mijn collega Vos en ik wachten op een vrijval van de SDE. Ik had een interruptie op de heer Vos en toen zei hij dat hij benieuwd was wat de Minister daarvan vond. Hoe groot is de vrijval binnen de SDE-plusregeling?

Minister **Kamp**: Daar ben ik op ingegaan, maar ik ben kennelijk niet duidelijk geweest.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Dan heb ik niet goed geluisterd. Excuus.

Minister **Kamp**: Dit jaar is er nog weinig van het SDE verplicht, maar er zit wel het nodige in de pijplijn. We kunnen onze voornemens uitvoeren. Voor het geval we het niet helemaal kunnen uitgeven, hebben we geregeld dat het geld via een begrotingsreserve naar het volgende jaar kan en dan uitgegeven kan worden.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Is er een mogelijkheid om dat te versnellen? Ik hoor uit de sector dat er 1 miljard onderbesteding dreigt. Ik heb er geen onderbouwing voor, maar we willen met zijn allen dat het zo snel mogelijk gebeurt. Als we al aan zien komen dat er onderbesteding dreigt, zijn er dan maatregelen om dit te versnellen?

Minister **Kamp**: Te snel is ook niet goed. De systematiek is dat we eerst bekijken hoe wij voor een zo laag mogelijk bedrag duurzame energie kunnen laten realiseren. Als het niet lukt voor het laagste bedrag, gaan we naar een iets hoger bedrag. Als ik te snel opschaal naar hoge bedragen, dan kost het te veel geld. De procedure moet ik zodanig volgen dat we de kosten voor de burger zo laag mogelijk houden, terwijl we de duurzame-energieproductie wel gerealiseerd krijgen. In dat evenwicht ben ik aan het werk.

De vergadering wordt van 17.15 uur tot 17.26 uur geschorst.

De **voorzitter**: De Kamerleden hebben drie minuten spreektijd en één interruptie in hun tweede termijn.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Voorzitter. Ik bedank de Minister voor de beantwoording van de vragen. Mijn eerste punt betreft de reactor in Borssele. Wij begrepen dat de Kernfysische Dienst gewobte documenten niet heeft gekregen, terwijl dat volgens de vergunningverlening wel moet. Graag krijg ik een reactie op dat punt.

Ik heb de Minister gevraagd of het echt zo is dat in 2019 de windmolens op zee draaien. Misschien heb ik het antwoord daarop gemist, want ik heb het niet gehoord. In het energieakkoord staat dat er uiterlijk dit jaar een wettelijk kader voor wind op zee moet liggen. In 2015 moet de eerste tender lopen en dan loopt het verder door. Zoals het er nu naar uitziet, heeft de Minister het net iets anders voorzien dan in het energieakkoord is geformuleerd. Ik begrijp dat het nodig is, omdat sprake is van voortschrijdend inzicht. Ik twijfel er niet aan dat er heel hard wordt gewerkt aan

wind op zee. Ik krijg wel graag de garantie dat wij de afspraak nakomen dat die molens daadwerkelijk draaien in 2019.

De Minister heeft aangegeven dat ETS-compensatie nodig is, omdat bedrijven concurrerend moeten optreden. Hierover is met D66 uitgebreid van gedachten gewisseld. Ik ben er niet helemaal gerust op. Wij zullen het nauwlettend blijven volgen. Als je een afspraak maakt, dan moet je die nakomen. Dat geldt zeker met betrekking tot convenanten. Ik heb op andere terreinen gemerkt dat convenanten erg populair zijn, maar dat de bedrijven er weleens met de pet naar gooien. De goedwillenden moeten niet leiden onder de kwaadwillenden, maar de kwaadwillenden moeten wel worden aangepakt.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Voorzitter. Ik heb een paar opmerkingen voor de Handelingen. In Nederland is sinds 1999 de broeikasgasuitstoot met 10% afgenomen, in Duitsland met 25%. In Nederland is de kerncentrale open gebleven, in Duitsland is er een aantal dichtgegaan.

Ik dank de Minister voor de beantwoording en voor de toezegging om te bespreken of er een mogelijkheid is om meer staatsbedrijven op 100% Nederlandse schone stroom te krijgen. Dank voor de toezegging om onze uitwerking van de cijfers van de NAM te bekijken. Ik zal die uitwerking toesturen en dan kunnen we bekijken of wij verkeerd gekeken hebben of dat er onduidelijkheden zijn.

Ik heb nog een openstaande vraag. Ik begrijp dat het Rijk een post opgenomen heeft voor eventuele schadevergoeding in Groningen, maar ik kan die niet terugvinden in de meerjarencijfers van de EBN en de NAM. Dat kan aan mij liggen, maar kan de Minister mij een beetje op weg helpen?

Fijn dat de jodiumpillen liggen waar ze moeten liggen. Ik probeer geen al te cynische opmerkingen te maken over het feit dat de kerncentrale in Borssele al open is sinds de zeventiger jaren, maar dit heb ik nu toch voor elkaar.

Ik weet dat de Minister er op dit moment niet op ingaat, maar wereldwijd is er 3.000 miljard euro marktwaarde aan investeringen in fossiele energie. Iedereen kan zich voorstellen wat het doet met de wereldeconomie als je zelfs een klein beetje daarvan niet te gelde kunt maken. Maar als je 2°C temperatuurstijging serieus neemt, en dat doet de Minister, dan is 80% van dat bedrag waardeloos. Dit heeft zo'n krankzinnige impact op de wereldeconomie, dat Nederland er niet mee weg komt door te zeggen dat Nederland voorlopig nog fossiele energie blijft gebruiken en dat het nu nog niet aan de orde is.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Voorzitter. Ik dank de Minister voor de betrokkenheid die ik vandaag hoorde voor de aardgaswinning in Groningen en de problematiek die deze meebrengt voor de inwoners. De CDA-fractie waardeert deze betrokkenheid zeer. De Minister heeft aangegeven dat de gedragscode er voor de zomer is en dat er een appreciatie komt van de Minister. Wij zijn er erg benieuwd naar. Ik krijg veel mails van inwoners die zich afvragen hoe ze betrokken kunnen worden en wat die code voor hen betekent. Als inwoner wil je niet in deze positie zitten. Ik hoop dat de Minister ook voor die inwoners een goed antwoord heeft.

Het rendement voor de investeerder schijnt in de ons omringende landen hoger te zijn. Kan de Minister daarop ingaan?

De heer **Smaling** (SP): Voorzitter. Ik kan het kort houden. Het eerste punt dat ik aanroerde betrof de integrale doorrekening van het energieakkoord. Ik weet niet hoe ik dit precies kan doen. Er is een brief ondertekend door heel veel mensen uit de energiewereld die het graag willen. Het gaat om meer dan alleen de kosten voor de SD-plusregeling. Het gaat bijvoorbeeld

ook om derving van belastinginkomsten doordat mensen zelf hun energie opwekken en geen netkosten hoeven te betalen. Het is een serie kosten en gedeelde inkomsten voor het Rijk, waarin men graag inzicht wil hebben. Het is niet dat ik onderschrijf wat in de brief staat, maar het is wel legitiem dat ernaar gevraagd wordt. Ik hoop dat we er iets mee kunnen doen. Verder heb ik een vraag gesteld over de wijze waarop er met moties wordt omgegaan. In de motie-Albert de Vries/Paulus Jansen wordt verzocht om planschade bij windenergieprojecten op land vooraf in te schatten. De beantwoording was dat we dit niet moeten doen omdat het ruimtelijkeordeningsinstrumentarium regelt dat de planschade achteraf wordt berekend. Ik vraag me af of het toch niet nuttig is als je die vooraf probeert in te schatten. Heel veel mensen hebben moeite met het feit dat die parken in aantocht zijn, maar mogelijk krijg je ze op deze manier mee. Daarmee neem je de hindermacht weg.

Voorzitter: Vos

De heer **Leegte** (VVD): Voorzitter. Gisteren was iemand boos op mij om dat de VVD-fractie tegen de motie over de energie-unie stemde. De motie betrof het gemeenschappelijk inkopen van gas en daar zijn wij tegen. De VVD-fractie is echter groot voorstander, zoals ik vandaag ook heb verteld, van het samenwerken in Europa op het gebied van energie. Er is ongelooflijk veel goed nieuws op het gebied van energie. Er is een ont koppeling tussen de vraag naar energie en de economische groei. We hebben steeds minder energie nodig voor economische ontwikkeling door succesvolle energie-efficiëntie en energiebesparing. In het energiedebat valt het op, ook vandaag weer, dat we zeggen dat we het over energie hebben, maar dat we elektriciteit bedoelen. Dat is aan de ene kant logisch, want windmolens zijn makkelijk en er is ook een groeiende vraag naar elektriciteit. Er zijn meer iPads, airconditioners en elektrische auto's die stroom vragen. Windmolens en zonnepanelen leveren niets touchable op, het is geen grondstof voor de chemische industrie. Het is geen oplossing voor warmte en het is ook geen oplossing voor transport. We hebben het niet over de 80% andere energie. Ook daarvoor moeten we een energietransitie inzetten.

Nederland doet het goed met het aantal duurzame elektronen op het net, namelijk 10%. In Duitsland is dat bijvoorbeeld 20%. Dit blijkt haarfijn uit een zeer lezenswaardig rapport van Berenschot in opdracht van TenneT. Iedereen kan het vinden. In het energiedebat moeten we vooral goed kijken naar de feiten. We moeten bovendien leren van de dingen die we beter moeten doen na 2020. De Minister zegt terecht dat in het verkiezingsprogramma van de VVD staat dat wij ons aan de afspraken houden die in Europa zijn gemaakt. De Minister kent de VVD als een betrouwbare partij die wil nadenken over hoe het beter kan. Als we echt het verschil willen maken, dan is de enige manier dat wij een oplossing vinden voor het energieprobleem, in de zin dat duurzame energie economisch ook voordelig wordt. Zodra we iets vinden dat goedkoper is dan olie, hebben we een businesscase. Tot die tijd zullen we er subsidies achteraan moeten gooien en uiteindelijk zullen we het moeten afleggen, omdat elektronen overal in de wereld hetzelfde zijn en slechts alleen verschillen in prijs. Mevrouw Van Veldhoven zei in haar eerste termijn dat Europa voor 500 miljard aan fossiele energie importeert. Dat is helemaal waar, maar wat zij daarbij niet zegt is dat het 600 miljard aan belastingen en accijnzen oplevert en bovendien de chemische industrie duizenden banen oplevert en daarmee veel welvaart oplevert. Het is niet alleen weggegooid geld. Hetzelfde geldt voor de voorraden in de Noordzee. We moeten zorgvuldig bekijken hoe we die kunnen inzetten om uiteindelijk een betaalbare en rustige omschakeling te krijgen naar een economie waar iedereen aan tafel eenzelfde beeld bij heeft.

Voorzitter: Leegte

Minister **Kamp**: Voorzitter. Er zijn een paar dingen blijven liggen. De heer Vos wil weten hoe het zit met het document dat de Kernfysische Dienst niet heeft kunnen inzien met betrekking tot de problemen in België met haarscheurtjes in het reactorvat. Die problemen doen zich in Borssele niet voor. Het document heeft de KFD kunnen inzien. Dat is een intern document van de exploitant van de centrale in Borssele. In dit soort gevallen, met dit soort documenten, wordt het als volgt gedaan. Het is een intern document dat ter plaatse beschikbaar is. De KFD gaat er naartoe en kan het inzien, vervolgens kan de KFD op grond daarvan verder zijn werk doen. Er is geen kopie meegenomen, maar het document is gelezen. Die gang van zaken is hier ook toegepast. Daar is niet iets bijzonders over te vertellen.

De heer Vos zegt dat in het regeerakkoord staat dat in 2020 14% duurzame energie moet zijn. Er staat zelfs 16%, maar dat is naar 2023 doorgeschoven. In 2020 moet in ieder geval 14% duurzame energie worden gerealiseerd. Volgens hem is het niet mogelijk, gezien de manier waarop het gaat met wind op zee. Volgens mij kan het wel. Het kan nog net, maar er is niet veel speling meer. Ik heb alle medewerking nodig, dus ik vraag de heer Vos of hij zijn bezorgdheid wil vertalen in een procedure voor de Kamer, zodat het wetsvoorstel voor wind op zee in de Kamer voortvarend behandeld wordt. Dat zou mij zeer helpen. Als hij vervolgens zijn contacten in de Eerste Kamer gebruikt om daar hetzelfde te bewerkstelligen ... Als we dat proces laten lopen, duurt het zo anderhalf jaar voordat het rond is, terwijl het op een verantwoorde manier ook in een halfjaar kan. Als we het op dit belangrijke punt voor elkaar krijgen, dan is dat heel mooi. Ik doe mijn best en als de heer Vos dat ook doet, dan komen we een heel eind.

Wat ETS-compensatie betreft ben ik het van plan om te doen zoals de heer Vos zegt. De voorwaarden van het MEE-convenant in relatie tot de ETS-compensatie zijn hard. Zo zal ik ze ook hanteren.

Ik gebruik de vragen van de heer Vos om het beter te zeggen dan ik in eerste termijn heb gedaan. Ik heb gezegd dat de kosten voor het net op zee 2 à 3 miljard zijn. Als we het niet op deze manier doen, dan zouden de kosten 3 miljard hoger zijn, dus 5 à 6 miljard. Dat was een beetje te kort door de bocht. De kosten zijn inderdaad 2 à 3 miljard, maar de kosten die we besparen worden voor een deel gerealiseerd door dat net op zee en voor een deel ook door de windparken zelf vanwege de wisselwerking die daar bestaat. Het juiste antwoord is: het net op zee gaat 2 à 3 miljard kosten, als we hiertoe niet zouden besluiten, dan zouden de totale extra kosten nog 3 miljard hoger uitpakken over een periode van vijftien jaar.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Zitten deze kosten allemaal al in de berekening van wat er per huishouden moet worden betaald of komen die er nog bovenop?

Minister **Kamp**: Die zitten erin. Die kosten zijn nog wat lager dan is berekend.

Mevrouw Van Tongeren heeft opnieuw gevraagd naar de bedragen die uitgekeerd moeten worden. Ze noemt het bedrag van in totaal 1,2 miljard. Ik heb aangegeven dat de kosten worden gedekt door de NAM. Omdat de NAM daardoor minder winst maakt, krijgt het Rijk die via de EBN weer terug. Hoe dat precies eruit komt te zien, zal ieder jaar blijken. Wij hebben nu ramingen van de jaren waarin de 1,2 miljard uitgegeven moet worden. Wij baseren onze inkomstenramingen voor aardgas voor de komende jaren in de eerste plaats op de hoeveelheid, in de tweede plaats op de prijs en in de derde plaats op de kosten die we moeten maken in dit verband. Die zullen ieder jaar opnieuw op de begroting blijken. Of mevrouw Van Tongeren het direct kan vinden of niet, ze mag ervan

overtuigd zijn dat de schade die vergoed moet worden, ook vergoed wordt. Die 1,2 miljard wordt uitgegeven.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik geloof de Minister direct, maar in de financiële stukken van EBN en de NAM moet hier iets van terug te vinden zijn. Op de rijksbegroting kun je het ongetwijfeld zien. Maar bij EBN en de NAM kan ik het niet vinden. Zij moeten daar toch geld voor gereserveerd hebben als zij van plan zijn om dat uit te geven?

Minister **Kamp**: Die kosten kan mevrouw Van Tongeren ook niet vinden, want het besluit over de gaswinning met de cap en de verplaatsing van een deel van de productie, hebben we op 17 januari van dit jaar genomen. Het is nog niet verwerkt in de begroting van de NAM voor het jaar 2014. Er is nog geen rekening over het jaar 2014 waaruit dat kan blijken. Het eerste moment waarop mevrouw Van Tongeren die kosten kan aantreffen is in de begroting 2015. De rijksbegroting 2015 komt in september en ik denk dat de NAM en EBN iets later zullen zijn.

Mevrouw Van Tongeren heeft opnieuw gesproken over de carbon bubble. GroenLinks en ook andere partijen zijn zich hiervan zeer bewust. De logica in de redenering van mevrouw Van Tongeren ontbreekt niet. Het betreft de mate waarin dit zich voordoet. Het is de taak van degenen die reserves op hun begroting hebben staan. Die bedrijven moeten het waarmaken. Hun accountants controleren of de bedrijven het op een goede manier doen. Ze hebben er ook zelf belang bij dat de goede cijfers in hun stukken komen. Er kunnen effecten op de ramingen zijn als gevolg van voortschrijdend inzicht, van problematiek die ernstiger wordt en van maatregelen die genomen worden. Het is de verantwoordelijkheid van de bedrijven om het goed te doen. Mevrouw Van Tongeren geeft aan dat het maatschappelijk grote impact kan hebben. Die waarschuwing is herhaald en is duidelijk.

Mevrouw Mulder heeft opnieuw gesproken over de gedragscode. Ik heb daarover gezegd wat ik gezegd heb. Mevrouw Mulder kan de resultaten beoordelen en dan kunnen we daarop terugkomen. Het zal echter niet gebeuren dat mevrouw Mulder dan brieven en mailtjes krijgt over hoe goed het voor elkaar is met wind op land. Ik voorspel haar dat er heel veel verzet blijft tegen wind op land. We willen het nationaal, maar mensen in de directe omgeving worden hierbij met effecten geconfronteerd die ze niet bevallen. Die spanning zal zeker blijven. Als er meer resultaten worden bereikt wat betreft deelname, zoals wij dat willen, en we heel zorgvuldig zijn met inpassing, dan zal mevrouw Mulder toch mailtjes blijven ontvangen. Nu is zij het wel gewend, maar het gaat erom dat we de overtuiging moeten hebben dat we het op een nette manier doen. Dat proberen we, ook met de gedragscode. Ik begrijp dat als die gedragscode er eenmaal ligt, mevrouw Mulder hierop nog terug zal komen.

Mevrouw Mulder zegt dat het rendement voor investeerders in wind op zee in andere landen hoger is dan in Nederland. Daar ben ik blij mee. Dat moet zo blijven. Met hoe minder rendement ze genoeg nemen in Nederland, hoe beter dat is voor de elektriciteitsrekening van de afnemers. Ik vind het prima zo.

De heer Smaling heeft opnieuw gesproken over de kosten naar aanleiding van de brief over de democratische controle op de kosten van het energieakkoord. Naar aanleiding daarvan zijn er Kamervragen gesteld. Ik zal de antwoorden die de heer Smaling wil hebben in antwoord op de Kamervragen geven.

De heer Smaling verwees naar de motie-Albert de Vries/Paulus Jansen over het vooraf vaststellen en vergoeden van de kosten van planschade. In een brief aan de Kamer heb ik weergegeven wat mijn opvatting is. Ik realiseer me dat het niet de opvatting van de heer Smaling is, maar het staat wel zwart-op-wit. Het is duidelijk hoe zowel hij als wij erover denken.

De heer Leegte zei dat we voortdurend moeten kijken naar de feiten. Hij moet zich realiseren dat ik het niet kan maken om steeds te bekijken hoe dingen beter kunnen, hoe feiten zich ontwikkelen, wat de verschillende varianten zijn en wat we idealiter zouden moeten doen. Nee, politiek is ook dat je dingen realiseert. Een keer in de vier jaar komen partijen met hun verkiezingsprogramma, bij de VVD stond 14% duurzame energie in 2020. In het regeerakkoord stond 16% duurzame energie in 2020 en dat is in het energieakkoord naar 2023 gebracht. Dat voeren we uit. Daar ben ik voor ingesteld. Ik moet beide dingen tegelijk doen. Ik moet ervoor zorgen dat ik net als de Kamer blijf denken aan de lange termijn en daar ook lessen uit trek. Daarnaast heb ik de specifieke verantwoordelijkheid om het regeerakkoord op dit punt uit te voeren. Daar werken we met zijn allen hard aan en tot nu toe ook met de gewaardeerde steun van de heer Leegte.

De **voorzitter**: Wij werken zelfs zo hard dat dit algemeen overleg een reeks van toezeggingen heeft opgeleverd. Er zijn er zelfs een aantal van de kant van de Kamer.

- Mevrouw Van Tongeren zal informatie sturen ...

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik kan het ook nu mondeling toelichten, want ik heb de informatie nu bij elkaar.

De **voorzitter**: U kunt die buiten dit algemeen overleg aan de Minister of een van zijn ambtenaren overdragen.

- Mevrouw Mulder verstrekt de Minister informatie over het bedrijf in Doetinchem dat onder de hoogspanningsmasten komt te liggen. De heer Smaling heeft huiswerk gekregen van allerlei dingen die hij in het reces kan lezen. Wij hebben veel te doen. De belangrijke toezeggingen zijn echter toezeggingen van de Minister aan de Kamer. Ik heb de volgende toezeggingen genoteerd.
 - De reeds toegezegde Routekaart Windenergie op zee inclusief de Rijksstructuurvisie zal direct na het zomerreces naar de Kamer gestuurd worden.
 - De Kamer ontvangt in principe voor het aanstaande zomerreces een standvanzakenbrief betreffende de kolencentrales inclusief de gemaakte afspraken met de betrokken partijen.
 - In de warmtevisie, die in het najaar van 2014 naar de Kamer gestuurd wordt, wordt ook ingegaan op de warmte-krachtkoppelingen.
 - De Kamer ontvangt in het najaar van 2014 een uitgebreide brief over de SDE-plusregeling.
 - Zodra er harde beslissingen genomen worden over de Pallas-reactor en de vervanging daarvan, wordt de Kamer geïnformeerd.
 - Zodra de gedragscode windenergie wettelijke verankering nodig heeft, wordt dit aan de Kamer voorgelegd, inclusief een kabinetsappreciatie.

Minister **Kamp**: Op dat punt kom ik zo even terug.

De **voorzitter**: Dat is prima.

- De Kamer wordt voor het zomerreces geïnformeerd over het knelpunt van de administratieve lasten voor vve's, die voortvloeien uit de Warmtewet.
- Aan het einde van het derde kwartaal van 2014 wordt de Kamer geïnformeerd over het onderwerp energiebesparing en de industrie.
- De Kamer wordt en marge van de stroombrief geïnformeerd over de verwerking van de extra kosten van TenneT.

Minister **Kamp**: U zegt dat ik een uitgebreide brief zal sturen. Dat zijn niet mijn woorden. Ik stuur een brief en die is zo uitgebreid als nodig is.

De **voorzitter**: De normering «uitgebreid» halen we uit de toezegging. Dat was meer omdat er een aantal dingen in de brief stonden.

Minister **Kamp**: Wat de gedragscode betreft, kom ik naar de Kamer met een brief waarop ik inga op de gedragscode, wat ik daarvan vind en de noodzaak om die code wettelijk te verankeren.

De **voorzitter**: Er is geen behoefte aan een VAO. Dat zal in de plenaire zaal in dank worden aanvaard.
Ik dank de collega's voor de discipline en de Minister en zijn staf voor de uitgebreide beantwoording.

Sluiting 17.51 uur.